

Jeroni Grau: un jurista de la Seu d'Urgell establert a Cervera al segle XVI

Jeroni Grau: a jurist from La Seu d'Urgell established in Cervera in the 16th century

Lluís Obiols Perearnau

Institut d'Estudis Comarcals de l'Alt Urgell

RESUM:

L'any 1570 el doctor en dret Jeroni Grau va elaborar un destacable manual d'economia política dedicat al govern municipal de la Seu d'Urgell, ciutat d'on era originària la seva família. Set anys abans, però, s'havia casat amb Magdalena, filla del donzell de Cervera Jordi Joan de Vilaplana. En aquest article realitzem una breu aproximació a la fase cerverina del període vital de Jeroni Grau, a les tasques que va desenvolupar com a jurista i a la gestió del seu patrimoni particular. Per acabar, apuntem el destí dels seus béns, els del seu sogre i els de la seva vídua, que van crear i dotar diferents causes pies, amb la transcripció dels respectius testaments.

PARAULES CLAU:

Seu d'Urgell, Cervera, segle XVI, juristes, família Vilaplana, testaments, causes pies

ABSTRACT:

In 1570 PhD in Law Jeroni Grau developed an outstanding manual of political economy devised for the municipal government of the Seu D'Urgell, his family's home town. However, seven years before that, he had married Magdalena, daughter of Jordi Joan de Vilaplana, a low-rank member of the Medieval Catalan army. In this article, we offer a brief approach to the period of time in the course of Jeroni Grau's life spent in Cervera, to the tasks he performed as a jurist and to the management of his private wealth. To conclude, with the transcription of their wills, we outline the allocation of his inheritance, as well as those of his widow's and his father-in-law's, which created and endowed several pious enterprises.

KEYWORDS:

Seu d'Urgell, Cervera, 16th century, jurists, Vilaplana family, wills, pious enterprises.

1. Introducció

L'any 2010, en el procés de trasllat de la documentació municipal de la Seu d'Urgell cap al nou Arxiu Comarcal de l'Alt Urgell, es va localitzar i identificar un text d'un interès excepcional per al coneixement de la institució municipal urgellenca al segle XVI. Es tracta d'un manual d'economia política en el qual es posava en relació la legislació i els textos clàssics amb la pràctica i la regulació del govern local, que incorpora una detallada descripció dels oficis i els impostos que cobrava el consolat de la Ciutat d'Urgell, complementat amb un tractat sobre la teoria i la pràctica de la guerra. El document, que constava de 62 folis, es conserva amb una notable integritat. Està datat l'any 1570, però, en mancar-hi els primers fulls, no figura enlloc l'autoria. No obstant això, inicialment de manera indirecta i després a partir de referències més explícites, podem atribuir indubtablement el text a la mà de Jeroni Grau, un personatge totalment desconegut fins llavors.

L'estudi del contingut i del seu context de creació ha culminat en l'edició i publicació del text, ben recent.¹ En aquest procés, la recerca sobre el periple vital de Jeroni Grau ens ha dut, de manera insospitada, fins a la vila de Cervera a la segona meitat del segle XVI, on ell va contraure matrimoni i on va viure, de manera més o menys continuada, fins a la seva mort.² Aquest article pretén fer una breu aproximació a la fase certerina de la vida de Jeroni Grau, la qual cosa ens permetrà aportar algunes dades d'interès, obligadament parcials per la mateixa naturalesa de l'estudi, sobre la capital de la Segarra durant aquells anys.³ En aquest sentit, hem cregut interessant editar en annex

¹ Obiols, 2019. La publicació d'aquest llibre, amb pròleg del doctor Josep Capdeferro, ha anat a càrrec d'Anem Editors i ha comptat amb la col·laboració de l'Ajuntament de la Seu d'Urgell i de l'Arxiu Comarcal de l'Alt Urgell.

² Només una breu referència ens permetia intuir la relació del jurista urgellenc amb la capital de la Segarra: Llobet (1991, p. 63) citava el matrimoni de «Jeroni Grau, doctor en ambdós drets, de Cervera». Atesa la coexistència de diferents personatges amb el mateix nom durant aquells anys, però, no podíem assegurar que aquest Jeroni Grau fos el que ens interessava. Un cop comprovat que es tractava del mateix, vam posar-nos en contacte amb Josep Maria Llobet Portella, autor de l'article en què es mencionava aquest matrimoni, que ens va comunicar que no disposava de més informació sobre el nostre personatge (comunicació personal en correus electrònics de 20 de novembre i 3 de desembre de 2018). Davant d'aquesta situació, per tal de completar-ne l'estudi biogràfic, vam iniciar una recerca a l'Arxiu Comarcal de la Segarra, en cap cas prevista fins a aquell moment, que constitueix el gruix del text que ara presentem.

³ Cal fer palès l'agraïment a Dolors Montagut i Gemma Pich, de l'Arxiu Comarcal de la Segarra, per les facilitats ofertes per a la consulta de documentació de l'arxiu, així com a Max Turull, per la confiança en proposar-me l'elaboració i publicació d'aquest article, i a Francesc Xavier Rivera, pels seus aclariments sobre alguns aspectes certerins de les darreries de l'edat mitjana i de la seva comunitat de jueus.

algunes disposicions testamentàries de la família: el darrer testament i codicil de Jeroni Grau i els testaments del seu sogre i de la seva vídua, fundadors d'algunes causes pies que van dotar diferents institucions cerverines durant diversos segles. Fem notar, també, que, en el transcurs de la recerca que hem realitzat a l'Arxiu Comarcal de la Segarra i a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona per tal d'ampliar el contingut d'aquest article, hem localitzat noves informacions sobre Jeroni Grau que desconeixiem fins ara, que hem incorporat perquè ens permeten completar alguns aspectes de la seva biografia.⁴

2. Jeroni Grau, doctor en dret de la Seu d'Urgell

La família Grau apareix documentada a la Seu d'Urgell des de la segona meitat del segle XIV. Ja des d'aquell moment la trobem formant part de l'elit dirigent de la ciutat: els seus membres, generalment mercaders o juristes, sovint formaven part del consolat urgellenc, i la seva política matrimonial els va portar a entroncar amb altres famílies notables de la Ciutat d'Urgell, de Berga i de Barcelona. Al segle XV una branca de la família es va mantenir a la Seu i una altra, a la capital del Principat. Un fill d'aquesta branca barcelonina, Ponç Grau, va fer carrera eclesiàstica, i el trobem documentat com a canonge de la catedral d'Urgell des de 1507 fins a la seva mort, el 1533. El seu testament, així com alguns documents de donació de béns que va signar just abans de la seva defunció, ens fa pensar que el canonge Ponç devia ser el pare de Jeroni Grau, el principal beneficiari de les seves disposicions testamentàries, que sempre és identificat com a fill de Maria Marçal, serventa del canonge, però mai, en cap dels centenars de documents consultats, s'hi especifica qui era el seu pare. Fem notar també que Jeroni tenia un germà, anomenat Miquel, que formava part de la Comunitat de Preveres de la Pietat de la Seu d'Urgell. Diversos motius ens porten a deduir la data del naixement de Jeroni Grau cap a l'any 1525.⁵

L'any 1555, després d'estudiar a les universitats de Lleida i de Tolosa de Llenguadoc, obtenia el títol de doctor en Dret i començava la seva carrera

⁴ En l'elaboració d'aquest article hem consultat documentació procedent dels arxius següents: arxius comarcals de l'Alt Urgell (ACAU) i de la Segarra (ACSG), Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB), Arxiu Històric de Lleida (AHL), Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Arxiu Capitular d'Urgell (ACU), Biblioteca Nacional de Catalunya (BNC) i Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB).

⁵ Vegeu-ho de manera més desenvolupada, amb les corresponents citacions documentals, a Obiols, 2019, p. 37-43.

professional. Aquells primers anys el trobem documentat com a advocat a la Seu d'Urgell i Andorra, i també com a jutge assessor del marquesat de Pallars. L'any 1561, però, va registrar el seu títol de doctor a la cort del veguer de Barcelona, on es devia instal·lar durant un temps: el gener de 1563 el consolat de la Seu d'Urgell el va nomenar advocat de la ciutat a Barcelona.⁶

3. L'establiment a Cervera

L'agost d'aquell mateix 1563 trobem citat Jeroni Grau com a «olim civis Barcinone, nunc vero ville Cervarie».⁷ Poc abans, el mes de febrer, havia signat capítols matrimonials amb Magdalena de Vilaplana, filla del donzell cerverí Jordi Joan de Vilaplana,⁸ però la documentació generada pel notari de Barcelona Francesc Guamis, que és qui va autoritzar els capítols, no es conserva d'aquest període⁹ i, per tant, malauradament no sabem quin era el contingut íntegre d'aquest document, més enllà d'alguna referència posterior.

Qui era Magdalena de Vilaplana? Llobet¹⁰ la identifica com a filla del donzell Jordi Joan de Vilaplana i d'Isabel Joana Ferrer, i així ho vam recollir en la recent edició del tractat per al govern de la Ciutat d'Urgell escrit per Jeroni Grau.¹¹ No obstant això, el testament del seu pare, que no havíem consultat abans, sempre la cita com a filla natural, i enlloc no apareix anomenada la seva mare, per la qual cosa podem deduir que es tractava d'una filla il·legítima de l'esmentat Jordi Joan de Vilaplana.¹² Aquesta hipòtesi se'ns confirma amb la localització de la procura que les seves ties Isabel i Maciana van fer al prevere Miquel Grau, beneficiat de la Seu d'Urgell (i germà de Jeroni), per actuar davant la cúria reial amb la finalitat de «legittimare ipsam dominam

⁶ Obiols, 2019, p. 43-45.

⁷ AHPB, Notari Joan Andreu Sesilles, Manual 1562-1564 (390/4), fulls solts, 14 d'agost de 1563. Dispossem d'un document extraordinari sobre l'aspecte que presentava la vila de Cervera precisament aquest any 1563: els dibuixos d'Antoon van den Wijngaerde conservats al Victoria & Albert Museum. Vegeu-los reproduïts a Burgueño, 2001, p. 115-119.

⁸ Vegeu-ho citat a AHPB, Notari Joan Andreu Sesilles, Comú 1552-1577 (390/9), f. 83.

⁹ Cases, 2003, p. 276-277.

¹⁰ Llobet, 1991, p. 63.

¹¹ Obiols, 2019, p. 46 i arbre genealògic (quadernet d'imatges, sense paginar).

¹² Vegeu el testament, que transcrivim en annex, a ACSG, Causes Pies, Llibre de la Causa Pia de Jordi Joan de Vilaplana (sense foliar). *Fill natural*: el nat de pares no units en matrimoni i que eren lliures de contreure'l quan el fill fou concebut o quan nasqué (*Diccionari català-valencià-balear*, d'Alcover i Moll).

Magdalenam, sponsam predictam, filiam naturalem magnifici quondam Georgii Joannis de Vilaplana, domicelli ville Cervarie, quam, ut asseritur dictus Joannes Georgius de Vilaplana, ante quam duceret uxorem et sic solutus homo, susceperate quadam muliere vidua et sic soluta». ¹³ A partir d'aquesta informació, que desconeixiem fins ara, resulta ben lògic el matrimoni entre dos fills il·legítims de llinatges d'un cert relleu que, a més, eren els principals hereus del patrimoni familiar. No coneixem germans de Magdalena i, en el cas de Jeroni, només tenim constància del seu germà prevere. ¹⁴

Aprofitem per citar que el pare de Magdalena, Jordi Joan de Vilaplana, era fill de Joan Lluís de Vilaplana i d'Elisabet Clara Beralda, filla al seu torn de Gabriel Beralda, de Lleida. El 4 d'agost de 1537, davant del notari Onofre Montoliu de Tarragona, Jordi Joan —amb els pares ja difunts— signava capítols amb Elisabet, filla d'Andreu Joan Ferrer, senyor de Riudecols i de les Irlles, al Camp de Tarragona, difunt, i de Caterina, vivent. Aquesta primera esposa va morir el 1556 i posteriorment Jordi Joan va contraure matrimoni amb Marianna, que apareix citada al seu testament com a marmessora juntament amb la seva sogra (mare de Marianna, per tant), Antònia Sescases i d'Estalric. Jordi Joan tenia diferents germans: Magdalena (casada amb el donzell Joanot de Maldà), Onofre, Isabel (monja del monestir de Santa Clara de Barcelona) i Maciana. ¹⁵

Un cop casat, Jeroni Grau es va establir a Cervera, a casa de la seva esposa. La casa dels Vilaplana se situava al carrer Major de Cervera, al seu costat est. ¹⁶ Al darrere de la casa hi havia un hort, ¹⁷ com encara és habitual avui en moltes parcel·les d'aquest costat del carrer, que tenen petits trossos de terra aterratsats, seguint el pendent del terreny. Per altra banda, sabem que aquest

¹³ El document no continua, tot i que l'escrivà va deixar un ampli espai en blanc abans d'escriure-hi el nom dels testimonis. AHPB, Notari Joan Andreu Sesilles, Manual 1562-1564 (390/4), sense foliar, 17 d'abril de 1563.

¹⁴ L'any 1533, en morir el canonge Ponç, sabem que la seva serventa Maria estava embarassada novament. No obstant això, no trobem mai més documentada aquesta criatura enlloc (Obiols, 2019, p. 42, n. 69). Per altra banda, Jeroni Grau va ser hereu universal del seu germà, tal com consta a l'inventari de béns d'aquest darrer, datat el 4 de desembre de 1579. ACU, Escrivania de Sant Ot, Inventaris, caps 55.

¹⁵ Les dades familiars les hem obtingut de diferents fonts, que completen les informacions publicades per Llobet (1991, p. 63). Vegeu un trasllat dels capítols entre Jordi Joan de Vilaplana i Elisabet Ferrer a ACSG, Causes Pies, Llibre de la Causa Pia de Jordi Joan de Vilaplana, fulls solts a la coberta. El testament de Jordi Joan també especificava el nom dels seus pares. Vegeu-lo al mateix llibre, sense foliar, i transcrit a l'annex.

¹⁶ ACSG, Districte Notarial de Cervera, Notari Jeroni Armengol, Manual de 1587, f. 159v.

¹⁷ Vegeu-ho al testament de Magdalena Grau i de Vilaplana, transcrit a l'annex.

hort tenia al costat un corral, que el 1565 va ser restituit als seus propietaris (els Grau, com a hereus de Jordi Joan de Vilaplana) per Pere Moster, que l'havia utilitzat durant anys. Aquest corral era «scituat en lo carrer del Call Jusà, confrontat ab lo pati de mossèn Pere Balaguer, mercader, dit la scola dels jueus, y ab lo matex call, y ab la casa d'en Queralt y ab lo ort de la casa de dits senyors cònjuges Graus».¹⁸ Estudis ben recents ens demostren que el carrer del Call Jussà correspon a l'actual carreró del Teco, i que la sinagoga (la «scola dels jueus» que cita el document de 1565) es trobava a la part baixa d'aquest carrer.¹⁹

Aquestes dades coincideixen perfectament amb les mencions que trobem als Llibres de Manifest de la vila. L'any 1556 Jordi Joan de Vilaplana (i el 1570 Jeroni Grau) declaren la possessió d'«un alberch en lo carrer Major, davant lo portal mitjà, que fonch de micer Pere Boi[x] e ans d'en Samuel Struch Cavaller, juheu», i una segona casa allí mateix.²⁰ El portal Mitjà, resta de l'antic recinte emmurallat primigeni de Cervera, tancava el carrer Major, justament a l'altura del carreró del Teco. Igualment, tenim constància que la casa dels jueus Cavaller es trobava a la intersecció entre aquests carrers, amb entrada a tots dos.²¹ Documents posteriors ens permeten veure com la casa dels Grau mantenia aquestes mateixes característiques, la qual cosa ens permet afirmar que es trobava a la cantonada entre aquests dos carrers o en un punt totalment immediat.²²

Jeroni Grau va fer vida a Cervera des del seu matrimoni fins a la seva mort, amb excepció d'alguns períodes que, per motius professionals, va exercir en altres localitats. Suposem que degué traslladar-se a la Segarra després del seu matrimoni: com hem vist, l'agost de 1563 ja se citava com a habitant de Cervera. El febrer i el maig de 1564 nomenava procuradors a Barcelona i el setembre de 1565 ja el trobem a la seva nova residència cerverina, administrant

¹⁸ ACSG, Districte Notarial de Cervera, Notari Jeroni Armengol, Manual de 1565-1566, full solt al f. 9.

¹⁹ Rivera, 2018, p. 24 i 40-42. Aquest mateix autor ens informa que aquesta sinagoga va estar en funcionament fins a l'expulsió dels jueus, per la qual cosa és fàcil entendre que setanta anys més tard encara es mantingués el nom de «la scola dels jueus» en l'emplaçament que aquesta havia ocupat.

²⁰ ACSG, Ajuntament de Cervera, Llibres de Manifest, Quarter de Plaça (1556, f. 26, i 1570, f. 20v).

²¹ Rivera, 2018, p. 27-28 i 63. Samuel Astruch Cavaller sembla que va marxar de Cervera cap a 1487 (Llobet, 2018, p. 304). Sobre la família Cavaller, vegeu Riera, 2018, p. 138-140 i 161, i Rivera, Verdés, 2018, p. 333-334.

²² Llobet, 2019, p. 66-67 i 70-82.

els béns de la seva esposa.²³ Molt probablement un buidatge exhaustiu dels protocols notariais cerverins, que supera l'objectiu d'aquest article, ens permetria precisar més concretament aquestes cronologies.

En tot cas, entre 1565 i 1568 el documentem a la capital de la Segarra, tant en la seva activitat particular com en la professional. En aquest moment hem de destacar la donació que Maciana de Vilaplana, germana de Jordi Joan, va fer al matrimoni Grau Vilaplana el 23 de gener de 1566, una donació que ja s'havia especificat als capítols matrimonials entre ells, tres anys abans, i que ara es confirmava, especificant que incloïa també la castlania d'Ossó de Sió que havia retingut Jordi Joan, en feu del bisbe d'Urgell.²⁴ Per tant, és lògic que aquests anys Jeroni Grau aparegui sovint gestionant els béns de la seva esposa Magdalena, que els havia rebut de la seva tia Maciana, hereva aquesta darrera del seu germà Jordi Joan.²⁵ Al seu torn, Magdalena va nomenar procurador el seu marit el mes de juny d'aquell 1566, i el novembre següent ja el trobem gestionant censals heretats del seu sogre.²⁶ Mentrestant, en l'àmbit professional, veiem com aquell any i el següent també exercia com a advocat a la capital de la Segarra.²⁷

L'any 1568 Jeroni Grau va traslladar-se a la Seu d'Urgell: el mes de març encara el trobem documentat a la Segarra, quan va nomenar uns procuradors a Barcelona,²⁸ mentre que a l'octubre ja apareix a l'Alt Urgell.²⁹ A la Seu, Jeroni ocuparà els principals càrrecs i magistratures municipals: durant el trienni 1569-1571 serà jutge de crims i l'any 1570, a més, serà escollit advocat de la ciutat i cònsol en cap. Aquest any, mentre acumulava els principals càrrecs polítics i judicials del municipi, va redactar el manual per al govern de la Ciutat d'Urgell que, conservat dins del fons municipal de la Seu d'Urgell, ha

²³ Vegeu-ho a Obiols, 2019, p. 46.

²⁴ AHPB, Notari Joan Andreu Sesilles, Comú 1552-1577 (390/9), f. 83-86v. La primera part d'aquest document és escrita clarament amb lletra de Jeroni Grau.

²⁵ Vegeu-ho al testament de Jordi Joan, transcrit a l'annex.

²⁶ ACSG, Districte Notarial de Cervera, Notari Jeroni Armengol, Manual de 1565 a 1566, f. 30-31v, 149v-150v i full solt al f. 154; esborrany de 1565 a 1568, f. 52-53.

²⁷ ACSG, Districte Notarial de Cervera, Notari Jeroni Armengol, esborrany de 1565 a 1568, f. 108 (6 de juny de 1567). Vegeu actuacions seves a ACSG, Cort del Veguer i Batlle de Cervera, registre 1566-1567 (diferents fulls solts entre setembre de 1566 i setembre de 1567).

²⁸ ACSG, Districte Notarial de Cervera, Notari Jeroni Armengol, Manual de 1568, f. 53-53v.

²⁹ El documentem a la Seu a partir d'uns requeriments sense signar, de 18 i 20 d'octubre, indiscutiblement escrits de la seva pròpia mà. AHL, Districte Notarial de la Seu d'Urgell, Notari Andreu Soler àlies Gauzió, Manual 1568-1569 (núm. 259), fulls solts.

estat editat recentment i que ha motivat aquesta recerca.³⁰ L'any següent va mantenir els càrrecs d'advocat de la ciutat i jutge de crims, als quals va afegir el de procurador de l'hospital. El 1572 va ser reelegit procurador de l'hospital i jutge de crims altra vegada, per un nou trienni. Finalment, però, després d'un seguit de conflictes, aquest nomenament no va tirar endavant.

Durant aquest període, Jeroni Grau va compaginar diferents feines. A més de gestionar el seu patrimoni particular, el juliol de 1569 va ser nomenat diputat local de la col·lecta de la Seu d'Urgell, el principal càrrec de la Diputació del General en aquest territori, i entre aquell mateix any i el 1572 va actuar com a lloctinent de jutge de les Valls d'Andorra. Fins al maig de 1573 el trobem actuant com a advocat a les cúries del capítol d'Urgell i del Tribunal de Corts d'Andorra, i a partir d'aquest moment no sabem on es troba fins tres anys més tard.³¹

El maig de 1576 el tornem a localitzar a Cervera, on actuava com a lloctinent de jutge de la cúria de la vegueria,³² i l'any següent hi actuava novament, en aquest cas com a advocat.³³ El mateix 1577 va fer testament, a Cervera, un document que només coneixem per referències posteriors.³⁴ Al cap de ben poc, Jeroni ocuparia un nou càrrec: de 1578 a 1581 el trobem com a jutge assessor del ducat de Cardona.³⁵ En iniciar aquesta tasca, va nomenar procurador Mateu Roca, membre de la Comunitat de Preveres de Santa Maria de Cervera, un prevere en qui tenia dipositada una especial confiança, com veurem.³⁶ Apuntem també que, mentre exercia el seu càrrec a Cardona, el seu

³⁰ Vegeu el document original a ACAU, Fons de l'Ajuntament de la Seu d'Urgell, Manual per al Govern de la Ciutat d'Urgell (Jeroni Grau, 1570).

³¹ Per no allargar innecessàriament l'explicació i les citacions documentals, podeu consultar Obiols, 2019, p. 49-51.

³² El mes d'octubre següent encara el trobem vinculat a la cúria judicial de la vegueria. ACSG, Cort del Veguer i Batlle de Cervera, registre 1576-1578, sense foliar (12 d'octubre de 1576) i documents solts.

³³ ACSG, Cort del Veguer i Batlle de Cervera, registre 1577-1580, fulls solts.

³⁴ El testament va ser fet davant el notari cerverí Jeroni Armengol el 7 de març de 1577. No obstant això, no figura al manual notarial d'aquell any, i no es conserven llibres de testaments ni testaments solts d'aquest notari. La referència a la data del testament l'hem localitzat a ACSG, Faust Dalmasas i Massot, Notarial, Inventaris.

³⁵ Un cop buidats els processos judicials de la batllia de Cardona conservats a la Biblioteca Nacional de Catalunya, trobem Jeroni Grau a la cúria judicial de Cardona durant un trienni, entre el febrer de 1578 i el gener de 1581 (BNC, Batllia de Cardona, Processos, 32/26 i 33/12 respectivament). Fem notar que bona part de la documentació judicial de Cardona es troba a l'Arxiu Comarcal del Berguedà, documentació que nosaltres no hem consultat.

³⁶ ACSG, Districte Notarial de Cervera, Notari Jeroni Armengol, Manual de 1577, f. 57.

germà Miquel va morir a la Seu d'Urgell.³⁷

Un cop finalitzat el seu mandat, sembla que Jeroni va tornar a residir a Cervera. De moment no tenim constància de la seva activitat professional durant aquest període, però sabem que es va dedicar a gestionar el seu patrimoni particular. Durant aquests anys el trobem venent forment i ordi a diferents particulars d'Ossó de Sió i de Castellbò,³⁸ i també liquidant comptes que tenia pendents o gestionant censals.³⁹ Entre altres, va lluir un censal que feia a Miquel Montserrat Grau,⁴⁰ donzell barceloní amb qui deduïm que mantenia una relació de parentiu, que de moment no podem concretar, i que ja feia anys que actuava a la capital de la Segarra. Miquel Montserrat Grau, fill de Francesc Grau, va ser matriculat com a ciutadà honorat de Barcelona el 1560, ciutat de la qual va arribar a ser conseller en cap el 1599.⁴¹ De moment, tenim documentades les seves actuacions a Cervera a partir del matrimoni de Jeroni Grau amb Magdalena de Vilaplana,⁴² i detectem alguns elements que ens permeten deduir aquesta especial confiança entre ells: en diferents ocasions, Miquel Montserrat actuava com a testimoni en instruments notariais en què intervenia Jeroni,⁴³ a qui també va nomenar procurador seu per a cobrar quantitats que se li devien.⁴⁴

³⁷ L'inventari post mortem de Miquel Grau, datat el 4 de desembre de 1579, va ser la pista que ens va dur fins a Cardona, ja que identificava el seu germà Jeroni, hereu universal d'ell, com a habitant «in villa Cardone». ACU, Inventaris de l'Escrivania de Sant Ot, caps 55.

³⁸ De fet, ja el 1579 havia venut forment a alguns particulars d'Ossó. ACSG, Districte Notarial de Cervera, Notari Jeroni Armengol, Manual de 1579, f. 24v-25 (venda de forment a Pere Vall i a Antic, Andreu i Onofre Costafreda, pagesos d'Ossó); Manual de 1581, 19 de maig (venda de forment a Jaume Ganet, pagès d'Ossó), 10 de juliol (venda de forment a Felip Monvert, de Castellbò); Manual de 1583, f. 111v-113v (creació de censal a canvi de forment que necessiten per sembrar els homes d'Ossó), f. 127-127v (venda d'ordi a Jaume Vall, pagès d'Ossó).

³⁹ ACSG, Districte Notarial de Cervera, Notari Jeroni Armengol, Manual de 1582, f. 137-138 (definició de comptes entre Jeroni Grau i el mercader cerverí Antoni Joan Rovira); Manual de 1583, f. 128-129 (venda de censal feta per Joan Montaner, notari de Cervera, a Jeroni Grau).

⁴⁰ Es tracta d'un censal de 1.000 lliures de propietat, creat en un notari barceloní del qual no coneixem el nom ni la data de creació. El 1581 Jeroni Grau va lluir 900 lliures d'aquest censal, i les 100 restants les va lluir el 1584. ACSG, Districte Notarial de Cervera, Notari Jeroni Armengol, Manual de 1581, 27 de juliol de 1581; Manual de 1584, f. 24v-25v.

⁴¹ AHCB, 1G-57 (matrícula de «ciutadans honorats»), f. 43v; Morales, 1983, p. 160.

⁴² Vegeu-ho el 1566, per exemple, a ACSG, Faust Dalmases i Massot, Manual Notarial de 1565 a 1567 (7 de juny de 1566). Miquel Montserrat Grau actuava molt sovint davant del notari Jeroni Armengol, tal com podem observar en els seus manuals i esborranys.

⁴³ Ho trobem, per exemple, el 1566 i el 1582. ACSG, Districte Notarial de Cervera, Notari Jeroni Armengol, esborrany 1565-1568, f. 52-53; Manual de 1582, f. 137-138.

⁴⁴ ACSG, Districte Notarial de Cervera, Notari Jeroni Armengol, Manual de 1570, f. 237v-238.

4. La mort de Jeroni Grau

El gener de l'any 1584 el consolat de la Seu d'Urgell havia d'escollir jutge de crims per al trienni següent. No sabem exactament què va passar, però aquest nomenament no es va produir fins a finals de març, i encara va generar problemes per les incompatibilitats dels càrrecs que ocupava el jutge elegit inicialment. Finalment, el 25 de maig el vicari general elegia com a jutge Jeroni Grau, una figura que sembla que va generar consens.⁴⁵ Els cònsols van acceptar-lo i van fer notar les seves qualitats: «és estat ja cònsol de la present ciutat y és fill de ciutat, y ha ja tingut est càrrech alguns anys, y s'és aportat molt bé ab la ciutat, per quant és molt bon doctor, y persona madura y de molt bon descurs».⁴⁶

Jeroni es degué establir novament a la Seu: el 30 de juny va prendre possessió del seu càrrec, i a principi d'octubre hi estava actuant com a jutge.⁴⁷ No obstant això, no va poder esgotar el seu mandat. El dia 29 d'octubre, malalt, a la seva casa de l'actual carrer dels Canonges de la Seu d'Urgell, entregava el seu darrer testament al notari Jaume Bernat Boquet davant de diversos testimonis: el donzell Miquel d'Aunes,⁴⁸ el doctor en Medicina Bartomeu Boldú,⁴⁹ el paraire de llana Esteve Coromines,⁵⁰ el clergue Cristòfol Grau⁵¹ i els pagesos de Castellciutat Esteve Pedró i Andreu Celleres. L'endemà, dia 30, encara va fer un codicil en el qual precisava algunes de les seves

⁴⁵ ACA, Notarial, Vària, Districte Notarial de la Seu d'Urgell, Notari Jaume Boquet, Manual de 1584 a 1585 (núm. 502), sense foliar.

⁴⁶ ACAU, Ajuntament de la Seu d'Urgell, Llibre de Consells de 1579 a 1616, f. 115v.

⁴⁷ ACA, Notarial, Vària, Districte Notarial de la Seu d'Urgell, Notari Jaume Boquet, Manual de 1584 a 1585 (núm. 502), sense foliar. ACAU, Ajuntament de la Seu d'Urgell, Llibre de Consells de 1579 a 1616, f. 75.

⁴⁸ El setembre de 1582 Miquel d'Aunes, domiciliat al castell d'Alòs, havia pres possessió com a veguer secular de la Ciutat d'Urgell i de les Valls d'Andorra pel bisbe Hug Ambròs de Montcada. ACAU, Ajuntament de la Seu d'Urgell, Llibre de les Usances, f. 58v. Miquel d'Aunes era cunyat d'Alemanys de Tragó, donzell de la vila de Castellbò. ACU, Escrivania de Sant Ot, caps 37, Capítols Matrimonials d'Alemanys de Tragó amb Jerònima de Pons (16 de setembre de 1574).

⁴⁹ Deduïm que és el Bartomeu Boldú, doctor en Medicina de les Borges Blanques, documentat el 1573 a Lleida (BNC, Pergamins, núm. 175) i el 1576 i 1578 a Bellpuig (Planes, 2001, p. 37 i 42).

⁵⁰ Esteve Coromines era un dels sobreposats de la confraria de paraires de la ciutat l'any 1579. ACA, Notarials, Districte Notarial de la Seu d'Urgell, Notari Jaume Boquet, Manual de 1579 (núm. 589), 21 de gener de 1579.

⁵¹ Cristòfol Grau era fill del notari Pere Màrtir Sorribes i Grau. AHL, Districte Notarial de la Seu d'Urgell, Notari Jaume Bernat Boquet, Manual de 1585 (núm. 297), f. 211. Pere Màrtir, al seu torn, era fill de Pere Andreu, cosí segon de Jeroni. Obiols, 2019, p. 39 i arbre genealògic (quadernet d'imatges, sense paginar).

disposicions testamentàries. Aquell mateix dia 30, Jeroni Grau va morir.⁵² Sabem que les honres fúnebres i l'enterrament van ser fets a la Seu d'Urgell, tal com posteriorment especificaria el testament de la seva vídua, però les mancances documentals no ens permeten saber-ne més detalls. Després de la mort de Jeroni Grau, el 28 de novembre de 1584, es feia l'inventari dels seus béns, especialment dels llibres de la seva notable biblioteca, una part dels quals es trobava a l'estudi de la seva esposa, a Cervera, i una altra part «que davalaren de la Seu». A banda de la biblioteca, l'inventari només incloïa una casa contigua a la de la seva esposa Magdalena, al carrer Major, i dos patis de cases al carrer Nou, així com un llit de camp i dues vànoves.⁵³

D'acord amb el que havia disposat en el seu testament, i tal com també va especificar la seva vídua, les seves despulles van ser traslladades uns anys més tard, després de la mort de Magdalena, a l'església de Sant Agustí de Cervera, a la capella del Crucifix, on van ser enterrades juntament amb les de la seva esposa.⁵⁴ De fet, sembla que va ser el prior de Sant Agustí qui va encarregar-se d'aquest assumpte, ja que més endavant se li van pagar quatre lliures i setze sous «per treballs de anar a cercar lo cos de micer Guerau a la Ceu de Urgell».⁵⁵ Així,

a 24 de setembre 1587 fonch portat lo cos dell egregi senyor micer Jerònim Grau, doctor en quiscun dret; morí a lla Seu de Urgell. Aprés dells legats féu, volgué que lo seu cos fos treslladat en Cervera, en lo monestir de Sant Agostí, y per fer-li alguna pompa, fonch proposat per mossèn Gaspar de Saportella, en lo cor de la present sglésia: «Senyors de molta reverència, lo cos del senyor micer Gerònim Grau an treladat de la Seu así en Cervera, lo quall, per ésser stat tart, l'an portat en Sant Agostí, a hont ja li feren les obsèquies se solen fer a semblants persones; voldríem, si a vostres reverències los starà bé, fer alguna senyall, y seria que la venerable Comonitat anàs ab creu alsada per fer-li cos present, per relevar molts gastos si se portava de altra part».

⁵² ACSG, Causes Pies, Llibre de la Causa Pia de Jordi Joan de Vilaplana (1561-1833), fulls solts.

⁵³ ACSG, Faust Dalmasas i Massot, Notarial, Inventaris. Tenim previst l'estudi i edició d'aquest inventari de llibres, que complementa el coneixement sobre les fonts jurídiques que Jeroni Grau tenia més a mà, a la seva biblioteca particular. L'inventari també incloïa «un pati de casa al carrer Nou, ab un ortet», que no sabem si correspon a algun dels dos patis inclosos més amunt.

⁵⁴ Vegeu-ho als respectius testaments, publicats a l'annex.

⁵⁵ ACSG, Causes Pies, Llibre de la Causa Pia de Jordi Joan de Vilaplana (1561-1833), sense foliar (comptes de la marmessoria de Magdalena Grau).

La Comunitat, ateses les circumstàncies, va acceptar la proposta.⁵⁶ L'elecció d'aquest lloc d'enterrament resulta lògica si tenim en compte que els Grau Vilaplana residien no pas gaire lluny de Sant Agustí, a l'altre costat del carrer Major. No coneixem les característiques físiques de la sepultura de Jeroni Grau i la seva esposa Magdalena, ja que l'església de Sant Agustí va ser enderrocada al final del segle XIX i substituïda per l'actual, que, tot i aprofitar la mateixa parcel·la, va ser construïda de bell nou, i amb una orientació diferent de l'original.⁵⁷

Intuïm que Jeroni Grau devia ser un personatge amb una forta personalitat. Si més no, ens ho fa pensar la manera com va rebutjar el seu segon nomenament com a jutge de crims de la Seu d'Urgell el 1572 (quan va respondre als cònsols de la ciutat, en queixar-se de la tardança a comunicar que no acceptava el càrrec, «que no haver ell respost fins ara és estat també molta causa no haver-lo'n sol·licitat»)⁵⁸ i, singularment, els darrers documents en què va intervenir en vida. En aquest sentit, hem de destacar especialment el seu testament, amb una redacció certament atípica per a l'època, molt allunyada de les formalitats i de l'ordre habituals en les disposicions testamentàries. I encara en darrer terme, en el codicil redactat el mateix dia de la seva mort, resulta curiós que la primera disposició sigui la revocació del llegat que havia fet el dia anterior a la filla de l'apotecari Bernat Martí, al·legant que ho feia perquè la cura que li havia fet no havia causat l'efecte desitjat.⁵⁹ En tot cas, el seu afany compilador i ordenador ens ha llegat un text extraordinari per entendre el funcionament municipal de la Seu d'Urgell a l'època moderna i la interrelació entre el pensament polític i la teoria del dret amb la pràctica habitual durant el dia a dia d'una ciutat fronterera en una època de grans canvis. Finalment, la recerca sobre el personatge ens ha permès, també, aportar aquest breu estudi de cas sobre una singular figura urgellenca de naixement que va passar bona part de la seva vida a Cervera.

⁵⁶ ACSG, Comunitat de Preveres de Santa Maria de Cervera, Capbreu de Funeràries de 1582 a 1594, sense foliar.

⁵⁷ ACSG, Faust Dalmasas i Massot, Convent de Sant Agustí, notes sobre la construcció de la nova església. Vegeu també Barraquer, 1906, p. 235.

⁵⁸ Obiols, 2019, p. 49.

⁵⁹ Vegeu el testament i el codicil publicats a l'annex.

5. Epíleg: el patrimoni dels Vilaplana

Creiem que una bona manera de finalitzar un article dedicat a Jeroni Grau és aportar una breu anàlisi del destí del seu patrimoni i, alhora, del dels seus familiars. Aquesta branca de la família Vilaplana, amb descendència escassa i, encara, il·legítima, va crear diferents causes pies en les quals va recaure la pràctica totalitat del seu patrimoni, que van restar actives fins als segles XIX i XX. Per entendre-ho, cal iniciar aquest apartat amb el testament del sogre de Jeroni Grau, Jordi Joan de Vilaplana, ratificat el 27 de juliol de 1561, dos dies abans de la seva mort.⁶⁰

Jordi Joan, després de diversos llegats, que beneficiaven especialment la seva filla natural, Magdalena, instituïa hereva universal la seva germana Maciana de Vilaplana. Maciana, però, sembla que va inclinar-se cap a una vida pietosa, potser influïda per la seva altra germana, Isabel, que era monja de Santa Clara a Barcelona. Si més no, al testament de Magdalena se cita la seva tia Maciana explícitament com a «beata». En cas que Maciana morís sense descendència, tal com va acabar passant, l'herència de Jordi Joan passaria al seu nebot, Lluís de Maldà. En cas que Lluís tampoc tingués descendència, com també va succeir, els seus béns passarien a mans de Magdalena, filla de Jordi Joan, i, finalment, si ella tampoc tenia descendència, es vendrien a l'encant i els ingressos generats serien destinats a causes pies, amb tres parts iguals: per a l'Hospital de Berenguer de Castelltort, per maridar donzelles i per a la celebració de misses.

Per altra banda, Jeroni Grau, en el seu testament del 29 d'octubre de 1584, instituïa hereva universal la seva esposa Magdalena. No es conserva el manual del notari cerverí Jeroni Armengol, amb qui la família acostumava a treballar, corresponent a l'any 1585, en el qual suposem que trobaríem informació d'interès sobre la disposició dels béns de Jeroni, un cop difunt. En tot cas, sabem que el 6 de maig Magdalena era a la Seu amb dos homes de la seva més estreta confiança, que acabarien essent marmessors del seu testament: el prevere Mateu Roca, membre de la Comunitat de Preveres de Santa Maria de Cervera, i el seu parent Gaspar de Saportella, senyor de la Torre. Aquell dia van fer diverses gestions: després de nomenar procuradora Joanota Sorribes i Grau, filla de Joanot Sorribes i Grau (cosí segon de Jeroni), van reorganitzar diversos censals per tal de dotar les causes pies fundades anys enrere per

⁶⁰ Vegeu-ho a ACSG, Causes Pies, Llibre de la Causa Pia de Jordi Joan de Vilaplana, i transcrit a l'annex.

Miquel Grau, germà de Jeroni, i el canonge Ponç Grau, de qui es diu únicament que Jeroni Grau era hereu universal dels seus béns. Finalment, es pagava part d'un llegat al convent de Sant Agustí de la Seu d'Urgell, que feia pocs mesos que estava edificant una nova església.⁶¹

El 1586 Magdalena va nomenar diversos procuradors i va fer un llegat al convent de Sant Agustí de Cervera. L'any següent encara gestionava deutes del seu marit, i el dia 11 de març, en el darrer instrument notarial que, de moment, coneixem d'ella en vida, va vendre tots els llibres de dret civil i canònic del seu difunt marit a Miquel Palmerola, batxiller en drets resident a Lleida, a través del seu germà Tomàs, adroguer de Cervera. En aquell moment es va formalitzar la recepció dels llibres, amb intervenció del jurista Jeroni Jorba, i el cobrament de 20 de les 120 lliures que es van acordar com a preu de venda.⁶²

Per tant, en aquest moment Magdalena era l'hereva dels béns del seu pare, Jordi Joan (un cop difunts Maciana de Vilaplana i Lluís de Maldà, que la precedien en la línia successòria),⁶³ i del seu marit, Jeroni. El dia 2 d'abril de 1587 Magdalena es trobava al llit, a la seva casa del carrer Major de Cervera, quan va fer entrega del seu testament al notari Jeroni Armengol. En no tenir descendència, Magdalena llegava 1.500 lliures per a dotar les causes pies fundades pel seu pare i, alhora, en creava de noves —especialment per a la celebració de misses i per a la solemnització del culte—, a les quals aplicava la

⁶¹ AHL, Districte Notarial de la Seu d'Urgell, Notari Jaume Bernat Boquet, Manual de 1585 (núm. 297), f. 107v-108, 109-110v, 112v-113v i 115v-116.

⁶² ACSG, Districte Notarial de Cervera, Notari Jeroni Armengol, Manual de 1586, f. 8, 8v, 97-97v i 100v-101; Manual de 1587, f. 9-10 i 43v-44. El 1588 Bernat Vallès va pagar una lliura i quatre sous «per uns llibres», i l'any següent encara es van pagar 25 lliures per la resta dels llibres comprats per Miquel Palmerola, i dues lliures i deu sous «per los altres llibres humans». ACSG, Causes Pies, Causa Pia de Jordi Joan de Vilaplana (comptes de la marmessoria de Magdalena de Vilaplana).

⁶³ Sabem que Maciana havia fet testament el 18 de març de 1573, en poder del notari Jeroni Armengol, en el qual nomenava Magdalena com a hereva universal. ACSG, Districte Notarial de Cervera, Notari Jeroni Armengol, Manual de 1586, f. 8v. No hem buscat la data de mort de Lluís de Maldà, ja que per a l'objectiu d'aquest article resulta suficient saber que va premorir a Magdalena: aquesta, en el seu testament, l'especifica com a difunt. Per altra banda, si tenim en compte la línia successòria indicada al testament de Jordi Joan, el fet que Maciana fes donació dels seus béns a la seva neboda Magdalena en els capítols matrimonials d'aquesta amb Jeroni Grau, signats el febrer de 1563, ens fa pensar que Lluís de Maldà degué morir abans d'aquesta data.

pràctica totalitat dels seus béns.⁶⁴ El dia 17 va rebre l'extremunció, l'endemà va morir i el dia 19 va ser enterrada, tal com havia disposat, a la capella del Crucifix, a l'església de Sant Agustí de Cervera.⁶⁵ Com hem vist, el setembre següent les restes del seu marit van ser traslladades a la mateixa sepultura, des de la Seu d'Urgell, on havia mort al final de l'any 1584.

Tot just difunta, el dia 20, els seus marmessors ja en gestionaven els béns: aquell dia feien entrega d'uns objectes que havia llegat Jeroni Grau a Gaspar de Saportella i la seva esposa, Paula d'Agulló. El 15 de maig, la totalitat dels marmessors va fer poders a Gaspar de Saportella i Mateu Roca perquè poguessin ocupar-se de les gestions que implicava la marmessoria, i a partir d'aquell moment es van anar succeint els llegats i les vendes del patrimoni familiar, tal com especificaven els testaments de Jeroni i Magdalena.⁶⁶

El dia 30 de maig es venia un llit de camp amb cortines de drap vermell i flocadura blava, que suposem que devia ser el «lit de camp ab les cortines de grana» que Jeroni tenia al seu estudi de Cervera, quan va morir;⁶⁷ el 29 d'agost es liquidava una petita quantitat pendent sobre els patis, la casa i l'hort que Jeroni havia comprat al carrer Nou; el 25 de setembre se subhastaven les finques del mas de n'Altelló, la bassa del Salze i el pla de Sant Joan, al terme de Cervera, que afrontaven a l'est amb el camí de Guissona, i el 6 d'octubre es venia la casa del carrer Major, amb dos portals, que havia estat propietat de Jeroni Grau.⁶⁸ Aquesta casa, com hem vist, era contigua a la de Magdalena,

⁶⁴ Tal com especifica al seu testament, la quantitat de 1.500 lliures es considerava, de manera generosa, el total de l'import de l'herència del seu pare i, tal com havia determinat Jordi Joan en el seu testament, en morir Magdalena sense descendència, aquests béns s'havien de consignar a la causa pia que ell havia fundat. La resta dels béns de Magdalena no es consideraven heretats d'ell, sinó propis d'ella i, per tant, en va disposar lliurement per a crear les seves pròpies causes pies.

⁶⁵ Vegeu dos trasllats del seu testament, que transcrivim en annex, a ACSG, Causes Pies, Llibre de la Causa pia de Jordi Joan de Vilaplana; i també a ACSG, Comunitat de Preveres de Santa Maria de Cervera, Beneficis i Causes Pies, Causa Pia de Magdalena Grau. Les dades sobre l'extremunció, la mort i l'enterrament (i altres cerimònies religioses els dies posteriors), a ACSG, Comunitat de Preveres de Santa Maria de Cervera, Capbreu de Funeràries de 1582 a 1594, sense foliar.

⁶⁶ ACSG, Districte Notarial de Cervera, Notari Jeroni Armengol, Manual de 1587, 76v-77, f. 98-99. Per no allargar innecessàriament el text, inclourem les referències a algunes d'aquestes deixes a l'annex, com a notes dels corresponents llegats testamentaris.

⁶⁷ ACSG, Districte Notarial de Cervera, Notari Jeroni Armengol, Manual de 1587, f. 107-107v; ACSG, Faust Dalmases i Massot, Notarial, Inventaris.

⁶⁸ ACSG, Districte Notarial de Cervera, Notari Jeroni Armengol, Manual de 1587, f. 127-128, 144v-148 i 159-162. El testament de Magdalena especificava que els seus llegats no es podrien gaudir fins que es portessin les restes del seu marit a Cervera des de la Seu d'Urgell. Com hem vist, les restes de Jeroni Grau van ser traslladades el dia 24 de setembre i, per tant, resulta lògic que la subhasta de les finques es realitzés

que segons el testament d'ella va quedar en propietat del seu parent Gaspar de Saportella.⁶⁹ A finals de novembre liquidaven comptes que havien quedat pendents amb pagesos d'Ossó.⁷⁰ No es conserva el manual del notari Jeroni Armengol corresponent a l'any 1588, en el qual, sens dubte, trobaríem altres informacions sobre la disposició dels béns dels Grau Vilaplana, però en tot cas, el 29 de febrer de 1588 els marmessors de Magdalena van consignar les 1.500 lliures a la causa pia fundada pel seu pare, Jordi Joan, tal com ella havia disposat testamentàriament.⁷¹

El mes de maig de 1589 els marmessors van consignar els censals obtinguts amb els imports de les vendes del patrimoni familiar a les diferents comunitats religioses especificades al testament de Magdalena. Així doncs, els béns familiars van aplicar-se a la dotació de les diferents causes pies fundades per Jordi Joan i per la seva filla Magdalena. En els llibres d'administració dels marmessors testamentaris veiem com aquestes fundacions van ser vigents fins a l'any 1833 i 1921, respectivament.⁷²

justament l'endemà d'aquesta data.

⁶⁹ El 12 de juliol de 1592 Gaspar de Saportella ja era difunt, i els tutors dels seus fills van vendre aquesta casa a Jaume Montserrat, mercader de Granyena. Vegeu el document de venda publicat a Llobet, 2019, p. 72-73 (doc. 3).

⁷⁰ ACSG, Districte Notarial de Cervera, Notari Jeroni Armengol, Manual de 1587, f. 184v-185v i 191v-193v.

⁷¹ ACSG, Causes Pies, Llibre de la Causa Pia de Jordi Joan de Vilaplana.

⁷² ACSG, Districte Notarial de Cervera, Notari Jeroni Armengol, Manual de 1589, f. 71-77. Vegeu els comptes d'administració de les respectives causes pies a ACSG, Comunitat de Preveres de Santa Maria de Cervera, Beneficis i Causes Pies, Causa Pia de Magdalena de Vilaplana, i ACSG, Causes Pies, Causa Pia de Jordi Joan de Vilaplana.

Annex documental

1

1561, juliol 27. Cervera

Testament de Jordi Joan de Vilaplana, mentre es trobava al llit, en una cambra nova de casa seva, al carrer Major de Cervera. Va ser obert després de la seva mort, el 29 de juliol. Trasllat autoritzat per Jeroni Armengol, per autoritat apostòlica i reial notari públic de Cervera, tenint les escriptures públiques del notari Pere Tarroja, el 22 de novembre de 1588.

ACSG, Causes Pies, Llibre de la Causa Pia de Jordi Joan de Vilaplana (1561-1833), sense foliar.

[...] ⁷³ En nom de nostre senyor Déu y de la sacratíssima verge Maria, mare sua, y de l'Àngel Custodi y de tots los sants y santes de Paradís.

Com sie així que totes les coses d'esta vida les trobem vanes, enganyadores y transitòries, y en elles poc tingam que esperar, sinó en tant quant nos ordenen a la glòria de Paradís, la qual és vida eterna y permanent, la qual en tal manera nos cau en obligació a aver-la de sercar de possehir que ninguna cosa no la'ns deu impedir, y una de les coses que impedir-la podrie serie no aver dispost dels béns que lo Señor nos ha volgut comunicar en esta vida present, si per cas al temps que lo Señor, per la mort, nos cridàs; per tant, no tenint los hòmens mortals cosa més certa que és la mort ni cosa tan necessària per a ben morir que degudament despullar-se y ben ordenar dels béns temporals, segons lo propheta Esaïas al rey Esequias, de part de Déu li intimà dient: «Dispon ta casa, perquè és molt cert has de morir»; ⁷⁴ per tant, yo, Jordi Joan de Vilaplana, en la present vila domiciliat, carlà de Ossó, en ma bona sanitat y bona memòria y bon sentiment y ab ma ferma y clara loquella, fas, componc y ordeno est meu testament y última voluntad y disposició de mos béns y de tots mos drets, segons se seguirà, anul·lant y cassant y revocant qualsevol altres testament, codicil·los y qualsevol altres ordinacions y disposicions fetes en poder de altre qualsevol notari o de altra qualsevol persona.

⁷³ En les transcripcions dels testaments no hi hem inclòs els formularis llatins inicials i finals, sinó que només hem transcrit el text pròpiament del testament. Com en la resta de citacions textuals de l'article, n'hem normalitzat la puntuació, l'accentuació i la separació de paraules; hem desenvolupat les abreviatures i hem mantingut la resta de característiques ortogràfiques del text original.

⁷⁴ «Per aquell temps, el rei Ezequies es va posar malalt de mort. El profeta Isaïes, fill d'Amós, el va anar a veure i li digué: —Això et fa saber el Senyor: "Prepara-ho tot, perquè ben aviat moriràs: la teva vida s'acaba".» (La Bíblia, Is 38,1)

Primo, coman la mia ànima a nostre señor Déu, que totes les coses té creades, que per mèrits de la sagrada passió de son fill Jhesucrist, salvador nostre, la'm vulle acollir en la glòria de Paradís, amen.

Ítem, elegesch sepultura per al meu cors en la iglesia de San Antoni de la present vila de Cervera, en lo carner ahont los meus se acostumen de soterrar, en la capella de San Jordi.

Ítem, deixe per marmessors y d'esta mia voluntat executors lo reverent prior en cap de la confraria de San Nicolau de la Yglesia Mayor y lo reverent prior de Predicadors, y lo paer en cap, tots de la present vila de Cervera, que per temps són o seran, y la noble senyora dona Antònia Sescases y de Stalrich, sogra mia, y la reverent y magnífica señora Isabel de Vilaplana, monya del monestir de Santa Clara de Barcelona, y la magnífica señora Maciana de Vilaplana, jermanes mies, y la señora Marianna de Vilaplana, molt charíssima muller mia, y los magnífichs señors, lo señor Bernat de Saportella, señor de la Torre, cosí meu, y lo señor mossèn Luís de Maldà, cavaller y nebot meu,⁷⁵ als quals tant caramente com puch, prec y a tots nou, vuit, set, sis, sinch, quatre o tres d'ells done y conferesch plena potestat que, si lo Señor dispondrà jo muyra ans de fer altre testament, tots los sobredits meus marmessors, nou, vuyt, set, sis, sinc, quatre o tres d'ells, cumplen y per execució posen aquest meu últim testament y mia última voluntad, com constarà y ordenat serà en lo dejús escrit, y que sens licència de official algú puguen dispondre y ordenar rebre y alienar y complir tot lo que baix està ordenat, y de demanar, exigir y rebre.

Ítem, vull y man que de mos béns sien pagats tots los deutes que's mostraran ser per mi deguts o's provaran per bons testimonis o albarans o altres legítimes proves.

Ítem, prenc per l'ànima mia deu lliures, de les quals vull sie feta la sepultura, novena y cap d'any, y si més n'i voldran gastar, ho dex a conexença y líbera voluntad de mos marmessors dedalt anomenats y de aquest executors.

Ítem, deix a cada hun marmessor dels tres perpètuos, çò és, al prior en cap de la venerable Comunitat y lo prior de Predicadors y lo paer en cap, tots de la present vila de Cervera, que de mos béns los sien donats tots anys per sos treballs onze sous, los quals no vull sien pagats ni córréguen dits tres salaris fins les causes pies dejús ordenades tinguen loc y sien posades en efecte, per quant leshores y aurà treballs.

Ítem, vull y man que, seguida la mia mort, dins los tres dies consecutius, sien dits per los frares de la present vila y preveres de la Communitat, tres

⁷⁵ Ja hem vist que Magdalena, germana de Jordi Joan, era casada amb el donzell Joanot de Maldà.

trentenaris dits de San Amador, y que aquells aien de dir dits frares y capellans dins la predita iglesia de San Antoni.

Ítem, dexe a mada Leveta, filla de na Condala,⁷⁶ cent lliures barceloneses, les quals vull que de mos béns li sien donades per a casament y, tant quant estarà a casar vull li sien donades per alimentar-la y per a vestir sinch lliures barceloneses quiscun any, y dita mada Leveta aye de estar y servir a les señores Maciana y señora Izabel Vilaplanes si vives seran, si no a la señora Maldana, neboda mia, o a Madalena, filla natural mia, y les dites sinc liures ajen de donar com dit és a les señores ahont estarà per a dits efectes, çò és, per a meniar, calçar y vestir, y si dita Madalena morie sens fill o fills de matrimoni procreats, o ab tal o tals que no vinguessen a perfeta edat de testar, vull, man y orden que dites cent lliures tornen a mon hereu dejús nomenat, però vull que pugue testar de vint lliures, dic XX lliures, y de aquelles pugue fer a totes ses lliures voluntats.

Més, deix a na Leonor, dona de casa, per los bons serveys ha fets a mi y a ma muller, que és en la glòria, deu lliures, de les quals pugue dispondre y ordenar com ben vist li sie.

Ítem, dexe a Madalena, filla mia natural, tota aquella casa que jo tinc y possehesch en lo carrer Mayor de Cervera, ab tots los drets y pertinències, y ab tots los mobles y armes y desferra que dins casa se trobarà, y tota així mateix la que defora serà que's provarà ser mia, y tot lo argent no monedat, acceptat emperò unes cuyraces y lo cavall, les quals vull sien de mon nebot charíssim, mossèn Luís de Maldà.

Ítem més, dexe a la dita Madalena, filla mia, la meytat del mas, ayxí terra com tires, per los dits marmessors partidora igualment, la una meytat a ella, l'altra a mon hereu dejús escrit.

Ítem, dex a la dita Madalena, filla natural mia, tot aquell violari, així propietat com pensions, que Francesch Gili de Tàrrega y altres me son obligats en pagar quinze lliures, vuit sous y nou dinés quiscun any de pensió, com conste ab acte pres per mossèn Joan Montaner menor, notari, a onze de agost 1555.

Ítem, vull, man y orden que tots los llegats a dita Madalena fets, filla mia, així de la casa, mobles y desferra com de la meytat de la vinya y terra y mas, sien en la forma y vinclé y càrrec següent y davall escrit, çò és, que si dita Madalena,

⁷⁶ Aquest llegat, no pas menyspreable, ens permet especular sobre la relació dels Vilaplana amb la família Condal, una relació de la qual, a hores d'ara, no tenim gaires més dades. Com veurem, diferents membres d'aquesta família apareixen citats als testaments de Jordi Joan de Vilaplana, Jeroni Grau i Magdalena de Vilaplana.

filla mia, morrà quantquequant sens fill o fills de llegítim matrimoni procreat o procreats, o ab tal o tals que no vinguessen a edat de fer testament, tornen dits legats als hereus meus dejús nomenats, ab los pactes emperò y condicions y vincles que li seran posats ab clàusula universal de la herència, y en cas que vincle agués loc, lo que Déu no vulle, vull que dita filla mia pugue testar y a ses voluntats fer de tres mília sous, dich cent y cinquanta lliures.

Ítem, dex a la señora Izabel de Vilaplana, germana mia, monja de Santa Clara de Barchelona, quinze liures de pensió de aquell violari que mossèn Ivorra, señor de Fonolleres y sos vassalls, quiscun any me fa, de pensió de quinze liures y vuit sous y nou [diners] per la quístia, com consta ab acte pres per mossèn Pere Tarroja, notari, a deset de mars mil sinc-sents cinquanta y sinc, les quals quinze lliures de pensió deix a la dita senyora Vilaplana, germana mia, de sa vida natural tantum, y après son opte⁷⁷ torn a ma hereva avant nomenada, ab los pactes, condicions y vincles ab la herència fets.

Ítem, dex al dit mossèn Luís de Maldà, nebot meu, tot aquell violari que en Bernat Suñer de Anglesola y altres me són hobligats, de pensió de quinze liures quiscun any y vuit sous y nou [diners] per la quístia, com conste largament ab acte pres per mossèn Joan Montaner, notari, menor, a quinze de agost mil sinc-sents cinquants y sinc; y més, li dex la Coma Grassa, la qual comprí de mossèn Luís de Vilaplana, com conste ab acte pres per mossèn Hierònym Romeu, notari, lo qual, morint sens fills legítims y naturals que no vinguessen a edat de testar, vull e man que, així lo violari predit com la dita coma, tornen als hereus davall escrits successivament.

Ítem, dex a la noble senyora dona Antònia Cescases y de Estalrric, sogra mia, un manto y un àbit o saya de dol, de drap, conforme a la calitat y estament de sa persona, pregant-la vulle en ses oracions recordar-se de la mia ànima; y més avant, per quant he tingut los béns seus y heretat acomanats dos anys y no ayam fet fi de comptes encara, y en aquells, com en lo libre meu conste llargament, de comptes de sa heretat de entrades y exides, me seria tornadora alguna quantitat de dinés, y també de blat, que en sa botigua de Tàrraga y sitges de alfegat he dexat, me serie tornadora algun número de mitgeres de blat, dels quals dinés y blat que tornadora me serie y yo cobrador la n'absolch, remet y li'n fas leyxa perquè ab mayor pau puga estar ab ma hereva ma charíssima muller, exepat enperò lo blat que tinch en casa de mossèn Lobera.

Ítem, dex a la senyora Marianna, molt charíssima muller mia, tots los hoyals, així de or com de argent, y tots los anells y lo recamo de fil d'or que avie de servir per una saya de carmesí, tot a ses llibres voluntats, y tot lo temps que

⁷⁷ *Obte*: òbit, defunció (*Diccionari català-valencià-balear*, d'Alcover i Moll).

viurà casta y sens marit pugue en la casa per mi a Madalena, filla mia natural, dexada, gravant en açò a dita Madalena, en la qual ma hereva devall escrita la haye de alimentar y fer servir bé y honradament, segons ma condició y facultat, y en cars de discòrdia, lo que Déu no vulle, pregant-les que visquen molt conformes y unànimes, com de sa pau y conveniència tinga per cert rebre gran suffragi y consolació, y venint enperò dit cars, pugue la ja dita senyora Marianna, charíssima muller mia, de tota casa fer elecció de dos cambres de dita casa y de dos llits, y en aquells pugue tot lo dit temps estar, y aje de ser alimentada, com dit és, juntament ab una criada y un patge y criat, als quals, ultra dels aliments, aye de ser pagada la soldada per ma hereva davall escrita; si enperò dita charíssima muller mia volie ser pagada de escrex, en tal cas pugue estar en dita casa y ser alimentada ab la forma predita tant de temps com ab companyia mia ha estat, y no més.

En tots los altres béns meus, drets y accions que a mi se pertanyen o pertànyer poden, hon se vulle o quins se vulle que sien, a ma charíssima germana mia, la señora Maciana Vilaplana, a la qual instituesch y a mi substituesch universal hereva, ab los pactes y forma y condicions devall escrites.

Y primerament vull, man y orden que si dita senyora Maciana, germana mia y ereva mia, morrà quant se vulle sens fill o fills de legítim matrimoni procreat o procreats, o ab tal o tals que a perfeta edad de testar no vinguessen, o si venien y sens fill o fills de legítim matrimoni procreat o procreats no venint a edat de poder fer testament, entenent ésser tots legítims y de llegítim matrimoni procreats o procreat, en tal cas, vull que la casa y carlania del lloc de Ossó y altra meitat del mas de n'Altelló, çò és, terra y tires y tots los censals que lo dia de mon opte se trobaran en la heretat que seran per mi smerçats, y tots los altres béns meus, tornen al dit mossèn Luís de Maldà, nebot meu, ab los vincles y condicions desús dites en persona de la senyora Maciana; y aquell morint sens fills, com dit és, torn y sie tot lo desobre nomenat, çò és, la carlania de Ossó, tota l'altra part restant del mas de n'Altelló y tots los censals de ma heretat per mi smerçats y tots los altres béns, de Madalena Vilaplana, filla mia natural, y a sos fills o fill de legítim matrimoni procreats o procreat, si'ls tenrrà; y si fill o fills no aurà o'ls haurà, hu o molts, e morran, no venint a edat de testar, vull en tal cas que tots mos béns així nomenats com sense nomenar, mobles he immobles, drets, accions, peticions y demandes, vull que sien, per los meus tres marmessors perpètuos y per los altres que vius seran, tots mos béns venuts a l'encant públic al més donant, y sie tot esmerçat y feta renda en lloc tut⁷⁸ i segur, y aquella sie distribuïda per los predits marmessors quiscun any en tres iguals parts, çò és, la una tercera part en sotvenció y socorro dels pobres

⁷⁸ Tut: segur, exempt de perill (*Diccionari català-valencià-balear*, d'Alcover i Moll).

malalts de Jhesucrist, redemptor nostre, que en lo hospital d'en Berenguer de Castellort residiran y, si malalts no y aurà, sie, en obs y coses necessàries en dit hospital, distribuït a conexas dels marmessors meus. Y l'altra tercera part vull que sie donada y distribuïda a poncelles a maridar de la present vila de Cervera, les més pobres que se trobaran, a les quals puguen y aien de donar tres liures barceloneses y no més a quiscuna, y açò per los dits meus marmessors, als quals molt pregue no donen ni prometen a ninguna persona esta caritat sinó que sien tots tres ajuntats dins lo cancell o rexes de l'altar major de la iglesia parroquial de la present vila de Cervera, y en altra manera dita caritat no puguen donar ni prometre, sinó en dit lloc, com dit és, y açò ajen de fer en dia de diumenja o de festa manada y no altrament, y si per algú o alguns dels dits meus marmessors serà fet lo contrari, per çò que los miserables en tals dies tenen lloc per a col·locar ses filles en alguna de les coses sobredites, vull y man que en aquell tal no li sie donat lo salari y sie privat de la administració durant son offici, y reisque en son lloc, si serà paer en cap, lo paer segon, y en lloc del prior en cap de San Nicholau lo procurador en cap de la Comunitat dels preveres, y en lloc del prior de Predicadors lo prior de San Agustí, y los que no contrafaran puguen sens altre medi, ab sola informació de dos perones, associar-se hu dels sobre nomenats en lloc del que serà trobat en culpa. Y l'altra tercera part y última, sie distribuïda y partida en la manera següent: per a misses, les quals aien de celebrar, çò és, lo primer any los preveres de la venerable Comunitat de la vila de Cervera y lo segon any les ajen de celebrar los frares del monestir de Predicadors y del monestir de Jhesús si promés los és, y si los frares de dit monestir de Jesús no poran o no volran pendre la meitat de la renda d'esta segona part, vull sie entegrament del dit monestir de Predicadors, y que per los religiosos d'ell sien dites les misses que pujarà la renda, dexant o contant un sou de caritat per quiscuna missa, així les que's diran a la iglesia major per los preveres com en les que's diran en los monestirs de la vila de Cervera, y lo tercer any vull sien celebrades per los frares de San Agustí y de San Francesc, però vull, man y orden que de dita renda sien donats vint sous cadany als capitans de la confraria del Corpus de la sglésia de Nostra Senyora de Tàrraga, de la qual jo só confrare, per a que facen dir en lo altar major de dita iglesia vint dilluns vint misses quiscun any per l'ànima mia y dels difunts, y açò tant tems quant estarà a venir semblant confraria en la vila de Cervera perquè, vinguda, vull sien celebrades dites vint misses en dita vila, en lo altar hont serà instituït y dedicat guanyar los perdons de dita confraria.

Ítem, dex a na Isabet Ponça, qui fou primera muller de Jaume Pons, notari de Cervera, vint lliures barceloneses de mos béns, ab tal que haje de fer diffinició en la roba que jo tenia comanada sua, pus aquella li tinc restituïda, y la que s'és venuda li he pagada, acceptat deu liures que a compliment li són degudes, les quals vull que li sien planament pagades, ultra les vint lliures sobredites, les

quals li fas de llegat per rahó de descuits auria poguts tenir en la custòdia de sa roba y de la obra de piza y altres fresqueries se són restades en casa.

Ítem, si algunes coses exien dubtoses acerca dels aliments per mi a ma charíssima señora muller dexats, vull y man que se estigue a la determinació y conexença del magnífich mossèn Bernat de Çaportella, señor de la Curullada,⁷⁹ y de micer Hierònym Jorba.⁸⁰

Y aquest és lo meu darrer testament y última voluntad, lo qual vull que valgue per testament o per codicil o per aquella millor manera que valer pugue, lo qual fas de ma pròpria mà, vui que contam a tretze de agost del any mil sinc-sents xexanta, y lo principi d'ell de mà estrangera y sotascrit de mon nom y clos y sagellat de mes armes y de altres, és escrit y apostillat y borrat de voluntat en algunes parts y capítols. Fet ara ultimadament a vint-y-set de juliol de l'any mil sinc-sents xexanta y hu, y subsignat y clos com dalt és dit. Jordi Joan de Vilaplana. [...]

2

1584, octubre 29. La Seu d'Urgell

Testament de Jeroni Grau, «scriptum manu aliena, et sua propria subscriptum et subsignatum», a casa seva, al carrer de Santa Maria (actual carrer dels Canonges) de la Seu d'Urgell. Va ser obert després de la seva mort, el 30 d'octubre. Trasllat autoritzat per Ermengol Vicens, per autoritat reial notari públic de la Seu d'Urgell, regint les escriptures públiques de Jaume Bernat Boquet, l'11 de gener de 1632.

ACSG, Causes Pies, Llibre de la Causa Pia de Jordi Joan de Vilaplana (1561-1833), fulls solts.

[...] Hoc est testamentum nuncupatum quod ego, hodie necessitate valetudini adverse coactus, in Civitate Urgellensi dicta valetudine adversa correctus volui facere et hanc scripturam tradere et firmare eam velle valere loco testamenti nuncupatum aut alterius dispositionis ultimae voluntatis ut mei testatoris sententia non depereat sed perpetrio valeat ea forma qua melius valere possit ad voluntatem dicti testatoris, et ideo, nomine Domini Jesu Christi et intemerate virginis Mariae et omnium civium supernorum, ego, Hieronymus

⁷⁹ Tal com figura en l'elecció de marmessors, Bernat de Saportella era cosí de Jordi Joan de Vilaplana.

⁸⁰ Jeroni Jorba era un jurista amb qui Jeroni Grau coincidiria a la cúria de la vegueria de Cervera i també a la del ducat de Cardona. Vegeu exemples de la seva actuació a Cervera, entre molts altres, a ACSG, Cort del Veguer i Batlle de Cervera, registre 1566-1567, registre 1575-1576 o registre 1577-1580. Vegeu-lo a Cardona, per exemple, a BNC, Batllia de Cardona, Processos, 32/9, 32/25 o 33/17.

Guerau, legum doctor indignus, hunc facere et ordinare testamentum et ultimam voluntatem, intendens heredem meum un primis facio universalem dilectissimam dominam Magdalenam Guerau et de Vilaplana, uxorem meam, ad omnes suas liberas voluntates, salvo quod ego, dictus Hieronymus Grau, durante mea voluntate possim libere in dicta domo comedere et sibi providere in omnibus sicut hodie in vita hoc facit.

Item, mando, lego et relinquo ac ordino manumissores et huius testamenti executores admodum reverendos vicarium generalem urgellensem et magnificum consulem in primo gradu qui est vel pro tempore fuerit, qui contenta dicti testamenti sicut scriptum invenerint exequantur.

Item, lego illustri et magnifico Gaspari a Saportella, domino de la Torre, illud vas argenti alias appellati jarro de plata.

Ítem, lego et mando dominae Paulae de Saportella, alias de Agulló, uxori dicti illustris domini Saportella, los dos candeleros de plata que poch ha los he fets fer.⁸¹

Ítem, lego et mando a la señora Janota Guerau, filla del señor Janot Sorribes y Guerau, la cantitat de dos-cents ducats de or per ajuda de matrimoni.⁸²

Item, dexe y mando per a la obra de Sant Agustí cent ducats.⁸³

⁸¹ Aquests dos llegats van ser entregats tot just després de la mort de Magdalena, vídua de Jeroni, el 20 d'abril de 1587. Aquell dia, Gaspar de Saportella i Paula d'Agulló atorgaven època als marmessors de Magdalena per «un cetrot et duobus candelabris argenteis per dictum quondam dominum Hieronymum Grau eius ultimo testamento legatis eisdem dominus conjugibus». ACSG, Districte Notarial de Cervera, Notari Jeroni Armengol, Manual de 1587, f. 76v-77.

⁸² Joanot Sorribes i Grau era cosí segon de Jeroni. Vegeu-ho a Obiols, 2019, p. 39 i arbre genealògic (quadern d'imatges, sense paginar). Entre 1588 i 1589 es pagava aquest llegat, en dues pagues, ja que Joanota s'havia casat amb el donzell de Berga Jaume de Sorribes, amb qui eren parents. ACSG, Districte Notarial de Cervera, Notari Jeroni Armengol, Manual de 1589, f. 63v-64v; ACSG, Causes Pies, Causa Pia de Jordi Joan de Vilaplana (comptes de la marmessoria de Magdalena de Vilaplana). Al testament de Magdalena s'hi especifica que aquest matrimoni encara no s'havia produït. Per tant, podem deduir que Joanota i Jaume de Sorribes van contraure matrimoni entre 1587 i 1588.

⁸³ Jeroni Grau va fer aquest llegat quan ja s'havia decidit —però encara no s'havia iniciat— la construcció de l'església de Sant Agustí a dins de les muralles de la Seu d'Urgell. Fins aquell moment, els frares agustins es trobaven a la casa de Santa Magdalena, a l'horta, allunyats de la ciutat. El 1583 van demanar als cònsols que se'ls cedís un espai a Soldevila, al lloc dit «l'era de la Ciutat», per tal de fer-hi el nou monestir. La primera pedra de l'església va ser posada el gener de 1585, tot i que el convent va tardar dècades a ser construït (Obiols, 2018, p. 94 i 99). Les primeres 25 lliures del llegat van ser pagades per Magdalena el maig de 1585, i la resta van ser satisfetes pels seus marmessors el juliol de 1587. AHL, Districte Notarial

Ítem, mando a la filla de Miquel Escuder, qu'està prop de Sant Agustí, deu lliures per ajuda de matrimoni, y al dit Miquel Escuder vint lliures per pretesos bons serveys.⁸⁴

Ítem, vull y mando que sien mirats mos llibres y comptes y, sempre y quant se trobe ser yo deutor adalgú, se pague prest, salvo que lo llegat de Sant Agustí no's pugue demanar que primer la causa pia de mossèn Guerau no hage acceptat lo censal de vint-y-sinch sous.⁸⁵

Item vull y mando que sien donades deu lliures a l'Hospital dels pobres.

Ítem, a les confraries de Sant Ermengol y Sant Od, vint reals.⁸⁶

Y atès que per ara yo no'm recort a que per ara tinga obligació de satisfer res, yo me llanso als peus de la creu de nostre señor Jesu Christ crucificat, que si res falta, estich aparellat de fer cumplir tot lo que un cristià deu.

Ítem, dexe que a glòria de Déu sien dites trenta misses en lo altar privilegiat de Sant Gabriel en la iglesia parrochial de Cervera per la mia ànima.

Ítem, yo he tingut tres anys tres salaris, ab un poch de escrúpol, ab tot que los altres doctors me deien que no fes cabal de axò, yo vull, per major descàrrech, que sian tornats dits salaris a les parts, sò és, a Francesch Serra o Puig de Peremola, sinquanta sous, vege's allà qui és lo que ha de rébrer y donen-lo-y, y tres lliures a un pagès de Casa Solà que's diu Puig tal, paguen-se-li tres lliures.

Ítem, encara que no serie orde per la malaltia, yo'm dexe sepultura fahedora al meu cos en la iglesia del gloriós Sant Agustí de Cervera, en la capella del Sant Crucifici, la qual vull que de mos béns sia acabada de obrar dita capella.

de la Seu d'Urgell, Notari Jaume Bernat Boquet, Manual de 1585 (núm. 297), f. 115v-116; ACSG, Districte Notarial de Cervera, Notari Jeroni Armengol, Manual de 1587, f. 110-111 (època del pagament) i full solt a les bosses de la coberta (7 de juliol, nomenament dels frares del convent de Sant Agustí al seu prior, Jaume Vazierro, com a síndic i procurador per a aquest assumpte).

⁸⁴ En efecte, la casa de Miquel Escuder, assaonador, es trobava a la partida de Soldevila de la Seu d'Urgell, i afrontava amb l'era del notari Jaume Bianya, la via pública que anava al portal de Soldevila i el vall. ACU, Comunitat de Preveres de la Pietat, Capbreu de les Rendes – Obituari de Misses 1530-1730, f. 366.

⁸⁵ Tant el canonge Ponç Grau com el prevere Miquel Grau havien fundat causes pies, que van ser dotades amb diferents censals després de la mort de Jeroni. AHL, Districte Notarial de la Seu d'Urgell, Notari Jaume Bernat Boquet, Manual de 1585 (núm. 297), f. 109-110v i 112v-113v.

⁸⁶ Sant Ermengol i Sant Ot són dos dels bisbes d'Urgell considerats sants poc temps després de la seva mort. Les seves relíquies es conservaven a la catedral de la Seu d'Urgell, i durant l'època moderna eren objecte de veneració en les rogatives per demanar la pluja i la serenor respectivament (Pujol, 2010, p. 138). Durant el segle XVI aquestes relíquies van ser traslladades a les dues absidioles que flanquegen l'absis central de la catedral (Obiols, Creus, 2014, p. 147).

Ítem, lo que toca a les mies honrres funerals, jo u dexo a elecció de mos marmessors, y a hont se vulla que yo muyra, vull lo meu cos sia transferit a la dita capella de Sant Agustí de Cervera.

Ítem, mando al magnífich metge mestre Boldú, per la molt gran diligència ha tingut en la cura de ma persona, quatre ducats de or, y a mossèn Bernat Martí⁸⁷ dos ducats.

Ítem, llegue y dexe a la señora Anna, filla de mossèn Bernat Martí, un brinco de or per al cap del vel, de vàlua de deu lliures barceloneses, y estes vull li sian pagades per mon hereu al temps aurà contractat matrimoni.

Hoc est meum ultimum nuncupatum testamentum secundumque coetera valere intendo et peto quod admittatur et valeat iure testamenti aut alterius instae et bone voluntatis et omni eo meliori valeat quo valere possit et tenere quaquidem papiri plica per me, dictum et infrascriptum notarium et dictorum testium presentia [...].

3

1584, octubre 30. La Seu d'Urgell

Codicil de Jeroni Grau, l'endemà de fer el seu testament, i el mateix dia de la seva mort. Trasllat fet per Ermengol Vicens, per autoritat reial notari públic de la Ciutat d'Urgell, regint les escriptures públiques de Jaume Bernat Boquet, el 12 de gener de 1632.

ACSG, Causes Pies, Llibre de la Causa Pia de Jordi Joan de Vilaplana (1561-1833), fulls solts.

Com sia lícit y permès a tota persona, après de haver fet testament codicil·lar, per çò, yo, Hierònym Grau, doctor en quiscun dret, etcètera, fas y orden los codicils següents y deíus escrits:

E primerament, vull y man que aquelles deu lliures que dexava a la filla de mossèn Bernat Martí, apotechari, en mon testament, revoque aquell llegat y vull que no li sian donades ni pagades, atès que la cura no ha ben succehit.

Ítem, si per cas en mon testament no havie dexat res als pares de Sant Domingo

⁸⁷ Suposem que es tracta del Bernat Martí que va ser extret cònsol quart de la Ciutat d'Urgell l'any 1589. ACAU, Ajuntament de la Seu d'Urgell, Llibre de Consells de 1579 a 1616, f. 232v. Com veurem en el document següent, Bernat Martí era apotecari. Ja hem vist anteriorment unes referències sobre el metge Boldú.

de la present Ciutat de Urgell, en tal cas, los llegue y dexe fins en sinquanta reals.

Ítem, llego y dexo a les confraries de Sant Od y Sant Ermengol, sò és, a quiscuna d'elles, vint reals.

Ítem, llegue y dexe a Joana Noves, donsellà que vuy està en servey de ma casa, deu lliures, y estes per ajuda de son casament, una volta, per mon hereu pagadores.

Ítem, vull, llegue y dexe a n'Antoni Condal de Cervera que pague a mon hereu fins en sis mitjeres de blat, y lo més avant que porie deure en mon llibre yo lo-y done y remet de bona gana, y assò per respectes de alguns serveys que de ell tinch haguts.⁸⁸

Les altres coses contengudes en mon testament vull que estigan en sa força y valor.

Fets y firmats foren los presents codicils, etcètera, a trenta de octubre mil sincents vuytanta-quatre.

Sen+yal de mi, Hierònym Grau, codicil·lant premit, qui los presents meus codicils llohe, firmo y juro.

Testes sunt Montserrat Munt de Alós et Andreas Celleres, villa Castri Civitatis, et cetera.

4

1587, abril 2. Cervera

Testament de Magdalena de Vilaplana, mentre es trobava al llit, en una habitació de casa seva, al carrer Major de Cervera. Va ser obert després de la seva mort, el 19 d'abril. Trasllat autoritzat per Jeroni Porta, per autoritat apostòlica i reial notari públic de Cervera, regint les escriptures de Jeroni Armengol, el 31 de març de 1632.

ACSG, Causes Pies, Llibre de la Causa Pia de Jordi Joan de Vilaplana (1561-1833), sense foliar.

⁸⁸ Antoni Condal va ser nomenat procurador per Magdalena de Vilaplana el 1586. ACSG, Districte Notarial de Cervera, Notari Jeroni Armengol, Manual de 1586, f. 8. Ja hem vist la relació estreta entre els Vilaplana i els Condal.

ACSG, Comunitat de Preveres de Santa Maria de Cervera, Beneficis i Causes Pies, Causa Pia de Magdalena Grau, sense foliar.

[...] En nom de Déu sia, amen. Jo, Magdalena Grau y de Vilaplana, vídua dexada del magnífich misser Hierònym Grau, quondam, doctor en drets, en la vila de Cervera domiciliat, filla de l'il·lustre senyor Jordi Ioan de Vilaplana, quondam, donzel, en dita vila domiciliat, detenguda de malaltia corporal, de la qual tem morir, stant emperò, per la gràcia de nostre senyor Déu, ab mon bon enteniment, sana y sensera memòria y paraula ferma, disposant de mos béns, fas y orden mon testament y darrera voluntat mia, de y ab la qual fas y elegesch marmessors y de aquest meu testament y darrera voluntat executors al reverent prior del monestir de Sant Agustí y al procurador primer en orde del venerable clero de la iglesia maior de la vila de Cervera, qui al present són y per temps seran, al venerable mossèn Mateu Roca, prevere de dita vila, y a l'il·lustre senyor Gaspar de Çaportella, senyor de la Torre, en la vegueria de Cervera domiciliat, tant com viuran, e après de la mort de dit senyor Gaspar de Çaportella, en loch d'ell a l'hereu o succesor universal del dit senyor Gaspar de Çaportella y als hereus dels hereus de aquells successive in perpetuum, als quals marmessors meus jo prech y don plen poder y facultat que, si a mi sdevindrà morir sens fer ni ordenar altre testament o derera voluntat mia, ells, tots tres, o los dos al manco de ells, en absència o deffecte de l'altre, cumplen aquesta última y darrera voluntat mia y testamentària ordinació, segons que per mi serà deval disposat y ordenat.

Primerament, y ans de totes coses, vull que tots los deutes que al dia de la mia mort jo deuré, sien pagats, e totes les iniúries a restitució de les quals jo seré tenguda y obligada sien satisfetes y smenades de béns meus, breument, summàriament, simplament y de pla, segons que los dits deutes y iniúries milor y més plenament mostrar e provar se poran per actes, testimonis, albarans o altres legítimes proves.

Elegesch sepultura al meu cos fahedora en la capella del crucifici de la sglésia del monestir de Sant Agustí de la vila de Cervera, en lo carner que és allí o en vas allí fahedor, segons que als dits marmessors meus los apareixerà que més còmodament fer se puegue, sols lo meu cos sie sepultat dins la dita capella, per la qual cepultura, misses de ters dia, novena y cap d'any prech de mos béns tot allò que serà necessari per a fer-me general de preveres y beneficiats y de totes les òrdens dels monestirs que són en la present vila, comprenent ab ells los frares de Iesús, fora los murs de la present vila, la qual cepultura vull sie feta a coneguda de dits marmessors meus, y que sie gastat per aquella lo que a ells ben vist los serà.

Ítem, vull que, encontinent que sie seguit mon òbit, sien celebrats per l'ànima

mia quatre trentenaris de misses de Sant Amador, l'a hu en la sglésia maior y l'altre en la sglésia del monestir de Sant Agustí, y altre en la sglésia del monestir de Sant Domingo y l'altre en la sglésia del monestir de Iesús, fora los murs de Cervera, y que per la celebració de aquells sie donada de mos béns la caritat acostumada.

Ítem, vull y man que si jo, al dia de ma fi, per cas no hauré fet portar de la Seu de Urgel a la present vila lo cos o ossa del dit quondam misser Hierònym Grau, marit meu charíssim, que los dits marmessors meus, primer que ni ells ni altres sien pagats ni puguen gaudir dels legats per mi devall fets y dexats, agen, emperò a costes y despeses de ma heretat, fer portar lo cors del dit marit meu en la present vila y cepultura en la capella del Crucifici, en lo carner o vas hont lo meu cos serà sepultat, y li sie fet cos present bé y honorívolment, segons a sa condició se pertany, no obstant que ja li fonch fet, y també sa novena y cap d'any, a la Seu de Urgel, al temps que morí.

Ítem, sabent y considerant que lo il·lustre señor Jordi Joan de Vilaplana, quondam, pare meu, en son últim y vàlid testament, lo qual féu y fermà en poder del discret mossèn Pere Tarroia, quondam, nottari de la present vila, a XXVII del mes de juliol de l'any MDLXI, instituí hereva sua universal a la senyora Maciana de Vilaplana, quondam, beata, germana sua y tia mia, y aquella morint substituí y a ell hereu universal instituí in secundo loco al il·lustre senyor Luís de Maldà, quondam, nebot seu, y aquell morint sens fills de legítim matrimoni substituí y a ell hereva universal substituí a mi, Magdalena Grau, testadora predita, y proveí y ordenà que morint jo també sens fills de llegítim y carnal matrimoni procreats, en tal cas, fossen tots sos béns per los administradors de sos béns venuts a l'encant públich, al més donant, y los preus smersats ab for de censal, y la renda consignada y partida en tres coses: part en subvenció dels pobres malalts de la present vila y part en ponselles a maridar y part en misses celebradores en les sglésies, y forma en dit son testament largament exprimida, al qual me referesch, e considerant que en la dita heretat del dit quondam mon pare me pertanyen a mi los crèdits e drets següents:

Primo, mil lliures, les quals lo dit senyor misser Hierònym Grau, quondam, caríssim marit meu, y del qual jo so hereva universal, pagà per dita heretat a la senyora Eleonor Maldana, viuda, per los drets li competien en dits béns, M lliures.⁸⁹

Més, DLXXXX lliures que lo mateix quondam marit meu pagà a la senyora Laudòmia, viuda relictà de don Francesch de Rebolledo, per la restitució de dot de la senyora T. Vilaplana de Riudecols, primera muller del dit quondam Jordi

⁸⁹ Deduïm que es tracta de la vídua de Lluís de Maldà.

Joan de Vilaplana, pare meu.

Més, a dit Perris, filla de na Condala, per lo legat li féu lo dit senyor mon pare en son testament, C lliures.⁹⁰

Més, per quitament féu lo dit quondam misser Gerònym Grau, marit meu, de un censal feie la casa a la venerable Comunitat de la present vila, CX lliures.

Més, per altre censal quità lo mateix, lo qual feie lo mas y terres als hereus de mossèn Babau, XX lliures.

Més, per altre censal feie lo mas, X lliures.

Més, pagà dit senyor marit meu a mado Eleonor o a sa filla, per legat li féu mon pare, X lliures.

Més, CL lliures, les quals me deixe lo dit senyor quondam mon pare que puga testar sobre sos béns, com apar en dit son testament.

E més, me pertanyen y competeixen en la dita heretat y béns del dit senyor mon pare tots y qualssevol drets y legítimes paternal y maternals que pertanyen y tenien en sos béns les senyores Isabel de Vilaplana, monia de Santa Clara, y Maciana de Vilaplana, quondam, germanes del dit senyor mon pare y ties mies, de les quals jo so hereva universal, y particularment la quarta tribelliànica que a la dita senora Maciana de Vilaplana li tocave y podie detraure de dits béns com ha hereva de dit mon pare en primer loch y gravada de restituir la heretat, que podien valer dits drets [en blanc] lliures, y encara altres drets y crèdits que al present no'm recorden y forsan ignore, així que considerada la valor de dita heretat que concistirie en la carlania del loch de Ossó y en la casa que habito, sens los mobles, los quals són meus, scituada al carrer Maior de la present vila, y una vinya y terra campa dita lo Mas de n'Altelló, y lo Solà y Coma Grassa y una casa situada al Peu del Romeu de la ciutat de Leyda, la qual stà litigiosa al present y molts anys fa en la Real Audiència, y considerada per altra part la quantitat de mos drets y crèdits predits que jo tinch sobre dita heretat, appar que a bona estimació no restarie gaire més de unes mil liures per a dita marmesoria y pies causes per dit señor mon pare instituïdes.

Ab tot, jo, desigant ab tota manera evitar y prohibir que no age plet ni letigi entre los dits marmessors meus y del dit quondam senyor mon pare, vull y orden que si los dits marmessors meus dexats per dit mon pare volían contentar-se y conformar-se en ma voluntat en assò, sien-los donades y pagades per

⁹⁰ Ja hem citat anteriorment la relació entre els Condal i els Vilaplana.

dits marmessors meus per mi dalt nomenats mil y sinch-centes liures moneda barcelonesa a obs de las causas pies per dit mon pare instituïdes, ab què emperò agen y sien tinguts en renunciar y remetre en favor de mos hereus deval scrits la successió eo tots y qualssevol drets y accions a ells e a dita marmessoria e pies causes pertanyents en la heretat y béns del dit mon pare, e si acàs als marmessors del dit mon pare no'ls aparie condescendre a esta ma voluntat, lo que no crech, attés maiorment que jo, en lo present meu testament, tinch compte en no dispondre de tot lo que podia, segons los crèdits y drets meus predits y lo que per altra part val la herència y béns me ha dexats lo dit senyor misser Grau, marit meu, y lo demás que sobre de mos béns y drets vull que sie aplicat a la dita causa pia de mon pare, del que los ne prech molt se'n satisfasen y contenten. Més si acàs, instigant lo enemich de pau, no voldran condescendre a esta ma voluntat, vull que per dits senyors marmessors per mi elegits y nomenats sie tret de dita heretat y béns de mon pare tots los crèdits que jo tinch y me pertanyen en dita heretat y béns, usque ad ultimum quadrantem, y de aquells executen sta mia darrera voluntat, com devall serà per mi ordenat.

Y ab tot asò, per a evitar tant quant a mi sie possible plets y debats, si la desgràcia és que los marmessors de mon pare no acceptaran les dites MD lliures, vull que dits marmessors meus ajen de dexar totes mes preteses y la liquidació de mos drets en poder de persones sàvies y tements a Déu que sumàriament, breument y de pla, sens strèpit de procés ni figura de juí, per via de dret o amigable composició o coneguen y declaren si així se'n contentarà la part altra, y agen d'estar a la declaració de aquests sens apel·lació, la qual los abdique.

Y ab aquest presupòsit deix y legue a l'il·lustre senyor Gaspar de Çaportella, senyor de la Torre, en la vegueria de Cervera domiciliat, per los molts favors y mersès a fetes a mi y al dit misser Hierònym Grau, quondam, marit meu caríssim, y per lo molt amor y voluntat que li aporto y parentiu que tinch ab ell, la casa que ere del dit senyor Jordi Joan de Vilaplana, quondam, pare meu, en la qual jo habito, situada en lo carrer Maior de la present vila de Cervera, ab lo ort que és detràs de dita casa, ab ses afrontacions affrontada, ab los càrrechs dels censos o censals que sie tenguda a fer, y ab tots drets y pertinències de aquella, no entenent emperò que en lo present llegat sie comprès res dels mobles y coses movibles que són y se trobaran al dia de ma mort dins dita casa, ans bé, tots dits mobles sien e se apliquen a mos hereus devall scrits, y ultre la dita casa, li deixo dos-centes liures, moneda barcelonesa, y si acàs, per ésser vinculada dita casa com desobre és dit après de mon òbit a la causa pia per lo senyor mon pare instituïda, si los marmessors de aquell no voldran consentir al present legat de dita casa, en tal cas vull que lo legat de dita casa sie extint y nulle, y dexe y legue al dit senyor Gaspar de Çaportella mil liures, moneda

barcelonesa, en les quals emperò mil liures sien compreses les dites dos-centes lliures ja desobre a ell per mi llegades.⁹¹

Ítem, deix y legue al dit senyor Gaspar de Çaportella y a la senyora Paula, muller sua, vint-y-set oials de or y un Christo de or ab tres perles grosses que jo tinch en la mia caxa, y també la una de dos xapes de plata que jo tinch, la que més stimaran dits senyors de les dues, per a què totes stes coses donen al senyor Bernat Çaportella, fill lur, per a quant, Déu volent, casarà.

Ítem, deix y lego al venerable mossèn Matheu Roca, prevere de la present vila, per los molts serveis y plahers que a fets, axí a mi com encara al quondam senyor mon pare y al senyor misser Hierònym Grau, marit meu charíssim, de molts anys ensà, que són molts, y per los quals me sento a ell molt obligada, la peça de terra dita la Coma Grasa y Solà, de tenguda de més de tres jornals de terra, cituada prop los murs de la present vila, desobre la font d'en Comalada, la qual peça de terra lego ab los càrrechs que fa y és obligada de ànnua penció, y si acàs no tenie loch dit legat per no voler-y consentir los marmessors de la causa pia del dit senyor mon pare, en tal cas, privant-lo de dit legat, li dexo cent ducats, dich CXX lliures, les quals li sien pagades de mos béns, y de altra part deix y legue al dit mossèn Matheu Rocha sinquanta liures, moneda barcelonesa per a que aqueles done, pose y convertesque en les persones y bons respectes y causes que jo de paraula li tinch encomanat y encarregat y ell me té offert de fer, volent que de la distribució de aquestes no age de donar compte ni rahó alguna ni a sos conmanumissors ni a jutge ni persona alguna, per lo que jo en assò de ell molt comfio, y de altra part lego al dit mossèn Matheu Rocha u dels taulons o imatges que jo tinch en mon oratori, aquell o aquella que més stimarà o tindrà més devoció.⁹²

Ítem, deix y lego a Magdalena, donzella, filla de mossèn Antoni Joan Rovira, quondam, mercader de la present vila, fillola mia, dos-centes liures, moneda barcelonesa, a obs per col·locació de son matrimoni, a totes ses líberes voluntats, e si acàs jo de ma vida les y auré donades, en tal cas vull que lo

⁹¹ Com hem vist, l'any 1592 els marmessors dels hereus de Gaspar de Saportella venien aquesta casa a Jaume Montserrat, mercader de Granyena (Llobet, 2019, p. 72-73 i següents, on podem trobar vendes posteriors d'aquest mateix immoble).

⁹² Mateu Roca, membre de la Comunitat de Preveres de Santa Maria de Cervera, gaudia d'una especial confiança per part dels Grau Vilaplana. A més de ser testimoni en nombrosos instruments notariais de la família, el 1578 havia estat nomenat procurador per Jeroni i el 1587 per Magdalena, que hem vist que el va nomenar també marmessor del seu testament. ACSG, Districte Notarial de Cervera, Notari Jeroni Armengol, Manual de 1578, 11 de març de 1578; Manual de 1586, f. 100v-101. Mateu Roca, fill del moliner cerverí Esteve Roca i la seva esposa Àngela, en el seu testament del 18 de juliol de 1594, va fer, entre altres, una deixa a la causa pia per vestir pobres instituïda per Magdalena de Vilaplana. ACSG, Comunitat de Preveres de Santa Maria de Cervera, Fundacions i Marmessories, Llibre de la Marmessoria de Mateu Roca.

present legat sie tingut per extinct y nulle.⁹³

Tots los altres emperò béns meus, mobles e immobles, drets, veus, forses y accions mies, qualsevol y ont se vulle que sien e que a mi pertanguen o pertanyeran ara o en sdevenidor per qualsevol causes y rahons, deix, concedesc y atorch a nostre senyor Déu y a l'ànima mia y a causes pies per mi devall instituïdes, instituïnt a nostre senyor Déu, a l'ànima mia y pies causes deval instituïdes a mi hereus universals, volent, disposant y ordinant que encontinent que lo meu cos serà liurat a eclesiàstica sepultura per los sobrenomenats marmessors meus, sien presos tots mos béns mobles e immobles ab benefici de inventari, y tots aquells que no consistiran en censals creats e pecúnia comptans, y specialment la carslania del loch de Ossó, si los marmessors del dit senyor mon pare consentiran al que dalt tinch ordenat, sie venuda y venuts a l'encant públich al més donant, y que los preus, saltim de la carslania de Ossó, se agen de pagar en pecúnia comptans, les altres emperò propietats y béns puguen vendre una partida a censals y, si acàs ere que los dits marmessors de la causa pia del quondam senyor mon pare no volien acceptar les dites mil y sinch-centes liures de pecúnica comptans per mi desobre assignades, encontinent, que mos crèdits y béns a mi pertanyents en dits béns, y los altres béns que jo tinch seran liquidats y venuts, així los mobles com los immobles, eo tots preus e propietat e dinés, així com procehiran de la mà dels debitoris e compradors, sens ningun medi, entren y entrar agen en lo armari o harchiu de la confraria de Sant Nicolau de la dita sglésia maior de Cervera, dits y scrits a dits marmessors meus, y de allí exir no puguen sinó per via d'esmers o smersos fahedors en lochs segurs, encaregant-o molt en les consiènsies de dits marmessors meus que, si poran esmersar sobre la universitat de la present vila o sobre particulars de aquella ab bones specials obligacions, no smersen ni smersar puguen sobre altres partits, y la renda y censals que procehiran de dits mos béns o dels preus o pencions de aquells distribuesquen, donen, assignen y consignen a les persones y sglésies, entés de les pies causes següents:

Primo, sinch-centes liures en preu o propietat y sinch-cents sous en ànnua penció al venerable clero de la sglésia maior y convent de Sant Augustí de la present vila, a obs de un ultre o aniversari celebrador una vegada cada mes de l'any, perpètuament, en la sglésia del monestir de Sant Augustí, en la capella del Crucifici, volent que lo dia abans de la celebració de dit ultre diguen un nouturne de defuncts, així los preveres en la sglésia maior com los frares en sa sglésia, y a l'endemà vaien los preveres de la sglésia maior a Sant Agustí procecionalment ab ses capes de prevere, diaca y sotsdiaca, y los cabiscols ab

⁹³ El 7 d'agost de 1587 es va pagar aquest llegat, ja que Magdalena s'havia casat amb el notari Jeroni Porta. Ja el 1582 Jeroni Grau havia passat comptes que tenia pendants amb Antoni Joan Rovira. ACSG, Districte Notarial de Cervera, Notari Jeroni Armengol, Manual de 1582, f. 137-138; Manual de 1587, f. 119v-120.

ses capes y bordons, y ab creu alsada y salmeiant per lo carrer, y los frares de Sant Agustí aien de dir la missa cantada en dita sglésia y capella, y sie donat de caritat a quiscú, així dels preveres com dels frares, un sou a quiscú ab son tern diner o avantatge als qui és degut de fer, segons és costum, y també donada la charitat als frares diran la misa, diaca y sotsdiaca y, si abastave la dita renda per a dar a més de sou a quiscú, sie compartit, y si no abastave també sie distribuït entre ells segons lo nombre dels preveres y frares que assistiran, segons que abastarà dita renda.

Ítem, dos-centes lliures en preu y dos-cents sous en ànnua pensió al monestir y reverent prior y convent de Sant Agustí de la present vila a obs de dues misses celebradores cada semmana perpètuament en la dita capella del Crucifici de la sglésia de Sant Agustí, y la una agen de dir lo dia del divendres, y l'altra lo dia que béls apparrà, y una vegada cada mes agen de celebrar la una de dites misses en la sglésia de Sant Antoni de la present vila, en la capella de Sant Jordi.⁹⁴

Ítem, deu liures de altra part en preu y deu sous en ànnua penció a obs de il·luminar la làntia de dita capella del Crucifici.

Ítem, de altra part, vint-y-quatre liures en preu y vint-y-quatre sous en ànnua pensió a obs de un offici celebrador en dita sglésia de Sant Agustí, perpètuament, cada any, lo dia de passimages,⁹⁵ dient missa cantada y sermó, y lo vespre abans completes solemnes, y també a obs de un sermó, lo qual age de fer lo prior de dit monestir en la sglésia maior de Cervera cada any lo dia de la festa de Sant Sebastià, vot de la present vila, y si dit prior no podie fer dit sermó, lo age de fer fer a altre per ell.

Ítem, vuyt liures en preu y vuyt sous en ànnua pensió a obs de dues misses y absoltes celebradores lo dia dels morts, quiscun any, perpètuament, en dita sglésia de Sant Augustí.

Ítem, altres vuyt liures en preu y vuyt sous de ànnua penció a obs de dues misses y absoltes, les quals dexo a la venerable Comunitat de la sglésia maior per a que's facen en la sglésia de Sant Antoni de la present vila cada any, lo dia dels morts, perpètuament.

⁹⁴ Com hem vist al seu testament, la capella de Sant Jordi, a l'església de Sant Antoni de Cervera, era el lloc d'enterrament de Jordi Joan de Vilaplana, pare de Magdalena, i dels seus antecessors.

⁹⁵ En les dues còpies que hem consultat d'aquest testament es pot llegir clarament «passimages». En l'instrument notarial on s'executa aquesta voluntat testamentària, redactat en llatí, es parla d'un «officium de passione ymaginis». ACSG, Districte Notarial de Cervera, Notari Jeroni Armengol, Manual de 1589, f. 71v. Aquesta celebració litúrgica es produïa habitualment el mes de novembre. Arciniega, 2012, p. 76.

Ítem, dotse liures en pecúnia contans o en renda al venerable clero de la vila de Cardona a obs de un òbit celebrador en la sglésia de Cardona cada any, perpètuament, lo endemà dels Cosos Sants, y si no ve a compte dit dia, lo dia que dit venerable clero asenyalarà.⁹⁶

Ítem, tres-centes liures en preu y tres-cents çous en ànnua pençió al venerable clero de la sglésia maior de Cervera, a obs de fer cremar dos ciris tota la octava del Corpore Christi devant del Sant Sagrament, y també per a donar charitat y distribucions a quatre preveres per a que residesquen o salmegen o oren devant lo Santíssim Sagrament tota la dita octava incessantment, totes aquelles ores del dia que no se diran los officis divinals y ores canòniques en lo cor de la dita sglésia, dexant-o tot assò a la bona ordinació de mos marmessors y policia dels venerables procuradors que seran quiscun any de dit clero, que o assenten y posen en obra com millor convingue al culto divinal.

Ítem, dos-centes liures en propietat y dos-cents sous en ànnua pençió al dit venerable clero de la sglésia major a obs de y per adjutori, distribució y charitat dels preveres que acompanyen al Sant Sagrament quant lo porten als malalts, a la bona conexensa y ordenació dels venerables procuradors del dit clero, encarregant-los perpètuament tinguen compte que quant se porte lo sant Sagrament a l'hospital y altres particulars cases de pobres, no vaige desacompanyat de preveres.

Ítem, vint-y-sinch liures en preu y vint-y-sinch sous en ànnua pençió, de una part als venerables priors y administradors de la capella del Sant Misteri de la sglésia maior, a obs de fer cremar un ciri, lo qual creme en dita capella tant com durarà lo cànon de la missa maior tots los dies de diumenges y festes solemnes perpètuament, y de altra part cent y sexanta liures en preu y cent sexanta sous en ànnua pençió per a que sien dites vuyt liures de renda partides y distribuïdes entre los dos scolans de dita capella, quiscun any perpètuament, per a que milor se disponguen en apendre de cant y, si fer-se podie, diguessen los versets a les ores canòniques se diuen en dita sglésia o diguessen la missa de l'alba cantada als matins, o altra cosa que millor aparegue als priors y marmessors y administradós de dita capella, obligant-los emperò que dits scolans, per semanas alternades, sien obligats a dir uns set salmps penitencials cada dia per la mia ànima y de tots los faels defuncts.

Ítem, deu liures en preu y deu sous en ànnua pençió a obs de il·luminar la làntia del Sant Sagrament, dita dels perdons, de dita sglésia.

⁹⁶ Suposem que aquest llegat es deu a la presència de Jeroni Grau a Cardona, on va exercir com a jutge del ducat durant un trienni, moment en el qual va conèixer aquestes relíquies de sant Celdoni i sant Ermenter, que van ser traslladades a Cardona el 1399 des del monestir de Cellers, prop de Torà. Abad, 1778, p. 78-86.

Ítem, si abastarà la renda procehirà de mos béns, com jo o confie, per dits mos marmessors perpètuament sien distribuïdes quinze liures quiscun any per la festa de la Immaculada Concepció de Nostra Senyora a obs de vestir sinch pobres o persones miserables de la present vila de Cervera, a coneguda de dits marmessors meus, per al qual effecte sien reservades tres-centes liures de propietat de censal de dits mos béns.

E si pagats tots dits legats, complides les pies causes per mi desobre instituïdes, de ma herència y béns sobrarà ninguna renda e drets, tot lo que sobrarà vull sie per dits marmessors meus aplicat y consignat a la causa pia instituïda per lo senyor Jordi Joan de Vilaplana, quondam, pare meu charíssim, així y segons que ell la té ordenada en son últim y darrer testament, e açò emperò ab tal que dits marmessors de mon pare accepten les dites mil y sinch-centes liures; altrament, les sobres de ma heretat stiguen a libertat de mos marmessors de aplicar-les a altra causa pia, a sa voluntat y bona discreció. Y si acàs no abastave ma herència per a cumplir totes les coses per mi dalt ordenades, en tal cas leve y casse les tres-centes liures dexades a obs de vestir pobres y les cent vuytanta liures per mi dexades a obs del ciri y scolans del Sant Misteri, y si encara, levat axò, no abastave, en tal cas vull sie disminuït per porcions segons més y menys de tots los legats y causes pies per mi desobre instituïdes, donant sobre les dites coses totes y sengles fahedores als dirs marmessors meus totes mes veus, forces y accions ab líbera y general administració, provehint y ordenant per a sempre que totora y quant se seguesque luició de algú dels censals se esmersaran de ma herència, los preus se agen a depositar en dit archiu de Sant Nicolau a obs de fer altre consemblant smers de censal fahedor en loch tuto y segur, a coneguda de dits marmessors meus, com desobre és dit.

Ítem, és ma voluntat que si y en cas que los marmessors de la causa pia per lo dit senyor mon pare instituïda allocavan⁹⁷ la present mia testamentària ordinació, que en tal cas, attés que la casa de la ciutat de Leyda stà litigiosa, com desobre és dit, y lo plet és contra de causa pia, segons e sentit dels passats, y per tant disponch y vull que si mos marmessors poran tractar ab la part altra ab qui's porte lo plet, que donant-los dos-centes liures, moneda barcelonesa, que renunciem al plet y a tot dret los pertany, los sien donades dites dos-centes liures, y si la part altra voldrà donar a mos marmessors dos-centes liures y aturar-se la casa, que o accepten dits mos marmessors, y açò per a dirimir plets y qüestions, y lo procehit de dita casa sie aplicat a les causes pies desobre ordenades.⁹⁸

⁹⁷ *Enllocar-se*: aturar-se de créixer, de funcionar així com cal (*Diccionari català-valencià-balear*, d'Alcover i Moll).

⁹⁸ Sembla que finalment es va acordar que la part contrària es quedés la casa a canvi d'aquest pagament: el 1588 els marmessors de Magdalena van cobrar cent lliures, i les restants van ser pagades l'any següent per

Ítem, atès que lo senyor misser Gerònym Grau, marit meu charíssim, en son últim testament a dexat serts censals a la senyora Genota Grau, donzella de la Seu de Urgell, en cas y per col·locació de matrimony, que morint ans de ésser en matrimoni col·locada dits censals pervindrien a mi, vull que en cas no tingués loc dit legat, sien partits dits censals egualment entre lo venerable clero de la Seu de Urgel y lo monestir de Sant Agustí de la present vila, a obs de misses o altres píos sufragis que millor los aparegue.⁹⁹

Revocant, cassant y anul·lant ab lo present meu últim testament tots y qualssevol altres testaments e últimes voluntats mies, per mi fetes y ordenades fins al present en poder de qualsevol notari o persones que sien, haquesta és la mia darrera voluntat, la qual vull que vàlegue per dret de testament; e si per ventura no valie o valer no podie per dret de testament, que vàlegue per dret de codicilo o testament nuncupatiu o de aquella millor via o manera que de dret porà millor valer y tenir.

De la qual última voluntat mia vull ne sien fets tants originals testaments, còpies y tresllats quants ne seran demanats per qualssevol persones de qui sie interès. Feta y escrita és sta última voluntat mia de mà de Hierònym Armengol, notari públich de dita vila y sagellada de mon propri sagell, en la vila de Cervera, a dos del mes de abril mil y sinch-cents y vuytanta y set. [...]

Jaume Oliver, de Lleida. ACSG, Causes Pies, Llibre de la Causa Pia de Jordi Joan de Vilaplana (comptes de la marmessoria de Magdalena de Vilaplana).

⁹⁹ Ja hem vist que l'any 1588 Joanota era casada amb Jaume de Sorribes, donzell de Berga. ACSG, Districte Notarial de Cervera, Notari Jeroni Armengol, Manual de 1589, f. 63v-64v.

Bibliografia

- ABAD, I. (1778). *Historia dels sants màrtirs Hermenter, y Celdoni, dels quals se veneran las Sagradas Reliquias en la Parroquial Iglesia de Sant Miquel de la Vila de Cardona*. Cervera: Estampa de la Real y Pontificia Universitat.
- ARCINIEGA GARCÍA, L. (2012). «La *passio imaginis* y la adaptativa militancia apològica de las imágenes en la edad media y moderna a través del caso valenciano». *Ars Longa*, núm. 21, p. 71-94.
- BARRAQUER Y ROVIRALTA, C. (1906). *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*, tom II. Barcelona: Imprenta de Francisco J. Altés y Alabart.
- BURGUEÑO, J. (dir.) (2001). *Atles de les viles, ciutat i territoris de Lleida*. Lleida: Diputació de Lleida i Col·legi d'Arquitectes de Catalunya.
- CASES I LOSCOS, L. (2003). *Inventari de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. 2. Segle XVI*. Barcelona: Fundació Noguera.
- LLOBET I PORTELLA, J. M. (1991). «Escrits hostils contra persones de Cervera (segles XV i XVI)». *Miscel·lània Cerverina*, núm. 7, p. 59-75.
- (2018). «Els jueus de Cervera l'any 1492». *Miscel·lània Cerverina*, núm. 23, p. 295-320.
- (2019). «La ubicació dels calls jueus de Cervera». *Tamid: Revista Catalana Anual d'Estudis Hebraics*, núm. 14, p. 65-89.
- MORALES ROCA, F. J. (1983). *Próceres habilitados en las Cortes del Principado de Cataluña, siglo XVII (1599-1713)*, tom II. Madrid: Hidalguía.
- OBIOLS PEREARNAU, L. (2018). «Els oficis de la Seu d'Urgell segons el Cadastre de 1716». A: *L'economia muntanyenca al Pirineu. Catorzenes Trobades Culturals Pirinenques*. Andorra la Vella: Societat Andorrana de Ciències, p. 91-99.
- (ed.) (2019). *El govern de la Ciutat d'Urgell al segle XVI. Jeroni Grau i el seu tractat per al govern municipal*. Encamp-Montellà: Anem (Textos i Documents; 1).

- OBIOLS PEREARNAU, L.; CREUS GISPERT, L. (2014). «Els Corporals d'Arcavell: el culte a un miracle eucarístic de la Seu d'Urgell». *Ibix: Publicació Biennal de Cultura, Arts, Lletres, Música i Ciència dels Dos Vessants del Pirineu*, núm. 8, p. 131-158.
- PLANES I CLOSA, J. M. (2001). «Joan Font, prevere bellpuigenc del segle XVI». *Quaderns de El Pregoner d'Urgell*, núm. 14, p. 29-56.
- PUJOL I TUBAU, P. (2010). «L'urna d'argent de Sant Ermengol, bisbe d'Urgell». A: *Sant Ermengol, bisbe d'Urgell (1010-2010). Història, art, culte i devocions*. La Seu d'Urgell: Bisbat d'Urgell, p. 133-159. [Publicat originalment a *Memòries de l'Institut d'Estudis Catalans. Secció Històrico-arqueològica*, núm. 1 (1927), p. 1-29.]
- RIERA I SANS, J. (2018). «La vida jueva a Cervera a l'edat mitjana». *Miscel·lània Cerverina*, núm. 23, p. 115-196.
- RIVERA I SENTÍS, F. X. (2018). «Topografia, morfologia i vicissituds de l'habitatge jueu a Cervera (s. XIII-XV)». *Miscel·lània Cerverina*, núm. 23, p. 15-84.
- RIVERA I SENTÍS, F. X.; VERDÉS PIJUAN, P. (2018). «Els caps de casa jueus a Cervera durant el segle XV». *Miscel·lània Cerverina*, núm. 23, p. 321-392.